

TOMO JALŽABETIĆ DO OSNIVANJA HRVATSKE PUČKE SELJAČKE STRANKE BRAĆE RADIĆ

TOMO JALŽABETIĆ UNTIL THE ESTABLISHMENT OF CROATIAN PEOPLES' PEASANTS PARTY, LED BY RADIĆ BROTHERS

Vladimir MIHOLEK

INA Naftaplin

Đurđevac

Primljeno/Received: 25. 10. 2012.

Prihvaćeno/Accepted: 18. 5. 2013.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK/UDC 323.22(497.5)-32-05

SAŽETAK

Đurđevčan Tomo Jalžabetić, značajna je i osebujna ličnost za Đurđevac, ali i za Hrvatsku s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća. U tekstu se prikazuje životni put seljaka koji je započevši s radom na društvenom i gospodarskom polju za desetak godina postao političarom. Želja za općim napretkom i borba za seljačka prava dovele su ga preko općinskog odbora do vodećeg opozicionara i političara u Đurđevcu. Osobito je dat naglasak na političku borbu s vladajućim lokalnim mađaronima i gospodom, te na narodni pokret 1903. godine. Kao takav je prepoznat i pozvan od strane braće Radić da se priključi osnivanju Hrvatske pučke seljačke stranke na području đurđevačke Podravine. Jedan je od rijetkih seljaka političara koji su dogurali do narodnog zastupnika u Hrvatskom Saboru. Ovaj rad govori o prvoj fazi njegova političkog djelovanja (1892. – 1905.), odnosno prikazuje životni put običnog seljaka koji se u vrlo teškim i burnim vremenima svojom čvrstom voljom i upornošću izborio za svoje mjesto u hrvatskom političkom okruženju postavivši dobre temelje Hrvatskoj pučkoj seljačkoj stranci kojoj je pristupio, ali i sebi kao budućem političaru.

Ključne riječi: Tomo Jalžabetić, Đurđevac, etnografski rad, gospodarsko djelovanje, politička borba, narodni pokret, braća Radić, Hrvatska pučka seljačka stranka

Key words: Tomo Jalžabetić, Đurđevac, ethnographic work, economic activity, political struggle, people's movement, Radić brothers, Croatian Peoples' Peasant Party

DJELOVANJE U PODRUŽNICI GOSPODARSKOGA DRUŠTVA

Tomo Jalžabetić¹ rodio se 1852. godine u Đurđevcu u krajiškoj seljačkoj obitelji, a nakon svršetka trivijalke pozvao ga je zapovjednik đurđevačke pukovnije u pripravnu časničku školu u Bjelovaru. Međutim, odustao je zbog prevelike školarine koju roditelji nisu mogli plaćati, pa je do odlaska u vojsku ostao na »gruntu«. Kako sam kaže, loše je gospodario do 1892. godine. Tada je samostalno počeo voditi obiteljsko gospodarstvo, te počeo čitati *Gospodarski list* i ostalu gospodarsku literaturu. Ta nova saznanja znao je primijeniti na svome imanju, pa je uskoro postao jedan od boljih gospodara u Đurđevcu i tako stekao određeni ugled među seljacima. Odmah se učlanio u đurđevačku podružnicu Gospodarskoga društva, koja je osnovana 1891. godine. Bio je aktivan od samog početka, pa je već 1893. godine sudjelovao na prvoj gospodarskoj izložbi u Đurđevcu. Kao pčelar, izložio je veliku Berlepšovu košnicu. On i Martin Starčević, njegov budući politički takmac, bili su jedini đurđevački

¹ Otac Martin (rod. 1831.), majka Barbara rod. Hajduković. Imao je brata Matu (1860.) i sestre Magdalenu (1863.) i Mariju (1869.). Sa suprugom Dorom Legradi nije imao djece. Status animarum (1866. – 1900.) Župe sv. Jurja u Đurđevcu, Župni ured rkt. župe sv. Jurja, muč. u Đurđevcu.

pčelari koji su izlagali na izložbi.¹ Među članstvom podružnice prednjačila je lokalna inteligencija i pokoji veleposjednik (Josip Nöthig i Martin Starčević iz Đurđevca Dragutin Götz i Stjepan Đorđević iz Pitomače), dok je seljaka bilo malo. Svojim znanjem je nekako uspio dogurati do stručnog predavača pa je već 1895. godine zabilježeno njegovo predavanje na glavnoj skupštini podružnice održanoj 28. veljače u Đurđevcu. Izlagao je o uzgoju krmnoga bilja. U diskusiji se pak založio za kupovinu junica čistokrvne mölthalske pasmine, iako se kasnije opredijelio za simentalke. Njegovim nastojanjem Đurđevac je do 1900. godine dobio preko podružnice čak 13 mölthalskih bikova.² Na proljetnoj skupštini 1896. godine posebno se založio za male pčelare, kakvih je u to vrijeme bilo podosta, žaleći se da sitni trgovci od njih kupuju med po niskoj cijeni jer nemaju nikakve konkurencije. Nadalje je predložio da se po općinama osnuju uzorni pčelinjaci u koje bi se uveo napredniji način pčelarenja, a u njima bi mogla učiti i školska mladež. Zahtijevao je od Društva da pomogne posredovanjem u pronalaženju velikih kupaca koji bi otkupljivali njihov med. Raspitavši se, doznao je za jednoga zagrebačkoga veletrgovca koji je plaćao 40 forinti za 100 kg meda, dok su pčelari od sitnih trgovaca dobivali tek 26-28 for. Na jesenskoj skupštini izabran je za izaslanika podružnice u skupštinu Gospodarskoga društva u Zagrebu, obećavši da će se tamo založiti po tom pitanju. To mu je na kraju i uspjelo. No, prije polaska na put zatražio je pripadajućih mu 4 forinte putnog troška, na što su mu u predsjedništvu podrapali papir, pa je morao otići o svome trošku. Jednako se dogodilo i lani kad je putovao na veliku izložbu u Peštu. Jalžabetić je kao seljak bio trn u oku rukovodstva podružnice, jer unatoč svemu nije ostao imun na nezakonite radnje predsjedništva. Na skupštini se pobunio što je upravni odbor izabran na nepravilan način dizanjem ruku umjesto pismenim glasovanjem, što je potkrijepio citiranjem članka 25 društvenih pravila. Čak su mu zabranili i govoriti, jer je konstatirao da je gospodarski razvitak Đurđevca »sapet u političke verige«. Očito je vladala netrpeljivost od strane rukovodstva uzrokovana političkim razlozima, ali i njegovim vječnim buntovništvom od kojeg nije odustajao. Politički se nisu slagali jer je Jalžabetić bio oporbeni pravaš, a većina članova rukovodstva pristaše vladajuće mađaronske narodne stranke.³ Naredne je godine na skupštini pokazao da se osim za gospodarstvo borio i za najsiromašnijeg seljaka i njegova prava. Potužio se da vlada oskudica ogrjevnoga drva kod onih seljaka čiji je posjed manji od propisanog minimuma, a ako nedozvoljeno sijeku u imovnoj šumi tada ih se globi i zatvara. Zahtijevao je još da vlada promijeni dotični zakon kako bi drva mogao dobiti svaki seljak, pa i onaj najsiromašniji, a da se ona određuju prema količini njegova zemljišta. Zakon i jest bio nepravedan, jer po njem drva nisu dobivali upravo oni kojima su bila najpotrebnija.⁴

Jalžabetić se iskazao i u stočarstvu, pogotovo u konjogojstvu. Na županijskom nagrađivanju konja, održanom 26. srpnja 1897. godine u Virju, nagrađen je s dva dukata za kobilu i ždrijebe, a u rujnu i priznanicom županijskoga konjogojstvenog odbora. Međutim, njegovi politički protivnici tražili su da se ona ne potpiše, vjerojatno radi osvete. Komisija za to nije marila, jer u konačnici nije ocjenjivala

Slika 1. Tomo Jalžabetić

¹ *Gospodarski list*, 23, 5. XII. 1893.

² *Gospodarski list*, 10, 20. V. 1895.

³ *Gospodarski list*, 8, 2. IV. 1896.; *Hrvatski narod*, 12, 8. IV. 1897.; Da je bio pravaš vidi se u sljedećim poglavljima u opisu njegova političkog djelovanja, no nije posve jasno kad je pristupio pravaškoj opciji.

⁴ *Gospodarski list*, 6, 20. III. 1897.

ljude, već konje.⁵ Kao svestrana osoba interesirao se i za ostale gospodarske probleme, što vidimo u dvama dopisima koje je poslao *Gospodarskom listu* 1899. godine. U prvome objavljenom dopisu izvješćuje čitateljstvo o stanju đurđevačkih vinograda. Navodi sorte koje uzgaja: 3/5 domaće crnine i 2/5 modre frankovke, zatim braničevku, srijemsku zeleniku i talijansku graševinu, koje su cijepljene na američku podlogu *Riparia portalis*. Nadalje piše, da je prije tri godine od Gospodarskoga društva u Zagrebu naručio i kupio bijelu plemenku, koju je cijepio i preporučio seljacima jer je dotad u đurđevačkim vinogradima nije bilo. Posebno je istaknuo kako ljudi slabo cijepe na američku podlogu, a za primjer ukazuje na svoja dva trsa crnine cijepljene na istu podlogu. Budući da je slovio za jednoga od najnaprednijih đurđevačkih seljaka, možemo zaključiti da mu je i vinograd bio uzoran. O istome je pisao i u *Hrvatskom narodu* u kojem govori o iskustvu s prikraćivanjem loze, o čemu je čitao u članku gosp. Hoića, također u *Gospodarskom listu*. Tako se osvjedočio da je prikraćivanje loze u određeno vrijeme dobro za suzbijanje pepelnice, predloživši vinogradarima da i oni to čine. U sljedećem dopisu tražio je od urednika savjet za pravljenje jabučnog octa jer je naišao na neke poteškoće.⁶ Posljednji članak objavio je u *Hrvatskom narodu*, u kojem je pohvalio Đurđevčane jer su počeli sve više sijati djetelinu, no kudi ih jer su neiskusni i neoprezni u izboru sjemena, priređivanju tla i plodored. Posebno se osvrnuo na one koji kupuju jeftino i nekvalitetno sjeme, u što je osvjedočio 12. ožujka 1899. godine na sajmu u Đurđevcu. Neki čovjek iz Koprivnice prodavao je vreću djetelinskoga sjemena u kojoj je bilo pola smeća, a redarstveni povjerenik umjesto da zaplijeni sjeme varalicu je potjerao sa sajma. Ovaj je pak zastao na izlasku iz Đurđevca i sve prodao naivnim seljacima koji su platili 10 novčića jeftinije od stvarne cijene. Kaže da se sam osvjedočio kad je vidio rijetko poniklu djetelinu svu obraslu grintom (vilinom kosom).⁷ Tada je napustio gospodarsku podružnicu jer se nije mogao domoći nijedne rukovodeće pozicije koje su držali pripadnici mjesne inteligencije i veleposjednika. Oni jednostavno nisu htjeli podružnicu prepustiti u njegove ruke, iako im se nametao svojim radom, znanjem i sposobnošću.⁸ Bilo je očito da nije mogao slobodno djelovati u takvim prilikama, a po statusu nije ni spadao u takvo društvo. U svemu je gledao naprijed, a njegovim su se nastojanjima uvijek protivili, pa makar bila i dobra. O tome je pisao i u novinama. Progovorio je i o stanju đurđevačkoga stočarstva žaleći se na kotarskoga veterinaru Kolomana Weissa. Zajedno sa svojim istomišljenicima počeo se boriti za uvođenje simentalskog goveda kojega podružnica nije prihvaćala, pa se okrenuo zemljišnoj zajednici da to pokuša preko nje ostvariti. Tražio je da odboru zemljišne zajednice dadu slobodne ruke kod nabave bikova, ali uz pomoć veterinaru. Međutim, vlast je vršila pritisak na odbor da mora uzeti vladinoga mólthalskog bika koji je bio loš i nerazvijen. Već je nagodinu bio nesposoban, pa je morao biti prodan na štetu zemljišne zajednice. Na veterinaru se okomio zato jer je domaće bikove stalno proglašavao nesposobnima, pa su bila učestala licenciranja novih bikova. Za jedno licenciranje seljaci su Weissu morali plaći 10 kruna, pa ga je Jalžabetić optužio da mu je stalo samo do zarade. Također se osvrnuo i na domaće kulturalnog vijećnika koji se također suprotstavljao uvođenju simentalca.⁹

DJELOVANJE U SELJAČKOJ ZADRUGI

Za Jalžabetića je 1900. godina bila prekretnica. U to vrijeme je život seljaka bio veoma težak. Nakon dioba seljačkih zadruga posjedi su bili veoma rascjepkani, pa je većina njih bila velika od 1-5 jutara i seljaci nisu vidjeli brz izlazak iz teške ekonomske situacije. Potrebnog novca da što god učine nisu imali, a zaduživanje kod banaka, lokalnih štedionica i lihvara nije dolazilo u obzir, jer su svi

⁵ *Tjednik bjelovarsko-križevački*, 42, 14. VIII. 1897. (dalje: *Tjednik*); *Podravec*, 27, 15. IX. 1897.

⁶ *Gospodarski list*, 22, 20. XI. 1899. i 7, 5. IV. 1899.; *Hrvatski narod*, 48, 30. XI. 1899.

⁷ *Hrvatski narod*, 7, 14. II. 1901.

⁸ Vladimir MIHOLEK, Podružnica Gospodarskog društva u Đurđevcu 1891. – 1907., *Podravski zbornik 2005.*, Koprivnica, 2005., 215.

⁹ *Hrvatska*, 21, 25. I. 1901. Jalžabetić ne navodi njegovo ime, a po svemu sudeći je riječ o Andriji Peršiću, javnom bilježniku, koji je bio vijećnik i prethodnih godina.

iskorištavali seljaka nametanjem velikih kamata. Te godine u Zagrebu je održan Hrvatski katolički kongres na kojem se među raznim temama našlo i socijalno pitanje, odnosno stanje sela i seljaka. Tu je donesena odluka o osnivanju seljačkih zadruga i prateće banke koja bi podupirala njihov rad i davala seljacima potrebne zajmove po povoljnim uvjetima. Nekoliko entuzijasta na čelu s biskupom dr. Antunom Bauerom osniva 1901. godine Hrvatsku poljodjelsku banku.¹⁰ Saznavši iz novina o ovoj akciji, Jalžabetić je okupio nekoliko istomišljenika s ciljem osnivanja seljačke zadruge putem koje bi se seljaci domogli svježeg novca kojim bi unaprijedili svoja imanja. Dogodilo se to 2. lipnja 1901. godine.¹¹ Jalžabetiću je na pomoći bio župnik Ivan Barbić iz Zagreba, jedan od osnivača Poljodjelske banke, koji je imao iskustva s osnivanjem zadruga u drugim dijelovima Hrvatske.¹² Prema planu zadrugu je trebala pratiti spomenuta banka, no ona u to vrijeme još nije mogla zakonski djelovati jer se od strane vlasti otezalo s odobravanjem njezinih pravila, kao i pravila pojedinih zadruga. Bile su to posljedice mađaronske politike kojoj je na čelu bio ban Khuen-Hedervary. Stoga Jalžabetić nije mogao doći do planiranog novca, pa se za pomoć ponovno obratio župniku Barbiću koji je preko Milana Amruša, narodnoga zastupnika, isposlovaio zadrugi zajam kod Prve hrvatske štedionice u Zagrebu u iznosu od 8.000 kruna. Prve zajmove zadrugari su dobili 28. studena te godine. Budući da Jalžabetić i članovi ravnateljstva zadruge nisu bili vješti administriranju, do večeri toga dana izdali su tek 17 zajmova. Radili su sporo ali uredno, jer se od seljaka i nije moglo očekivati da će posao obaviti kao bankovni činovnici. Ipak ih je netko od političkih suparnika prijavio banci zbog navodnih nepravilnosti u radu s novcem, pa je Jalžabetić trebao s knjigama ići u Zagreb kod Milana Vaničeka, revizora banke. Ispostavilo se da su sve knjige bile u redu pa je otklonjena svaka sumnja u bilo kakve malverzacije. Vaniček je ipak zahtijevao da se preostali novac položi u Prvu podravsku štedionicu u Đurđevcu. Jalžabetić se tomu protivio rekavši da nema potrebe, budući da je poslovanje uredno, a to bi ujedno bilo i pogubno za zadrugu. Samo je svojom sposobnošću i ugledom uspio odvratiti revizora od daljeg postupka. Kasnije je s njime čak bio u prijateljskim odnosima kad je ovaj postao ravnatelj iste banke.¹³

Podmetanja Jalžabetiću bilo je i kasnije. Problem s jednim zajmom dospio je 1906. godine i na novinske stupce. U devetome broju *Hrvatskih zastava* objavljen je članak u kojem se optužuje Jalžabetića i zadrugu da su otkazali zajam Miji Balatincu uknjiživši mu posjed. Smatrajući to klevetama đurđevačkih frankovaca, Jalžabetić je o tom slučaju poslao odgovor *Hrvatskim novinama*. Naime, spomenuti je Balatinec neredovito otplaćivao zajam, na što ga je Jalžabetić i upozorio, a potužio se i Balatinčev jamac bojeći se da ga ne opterete zajmom. Stoga je Jalžabetić bio primoran uknjižiti njegov posjed, ali mu zajam nikako nije otkazao. Oba slučaja jasno oslikavaju uplitanje lokalne politike u zadružne poslove, jer je u Đurđevcu tada bila velika konfrontacija između frankovaca Martina Starčevića i radićevaca Tome Jalžabetića. Takvih objeda i podmetanja bilo je puno u to vrijeme, jer su se Starčevićeve pristaše osjećale ugroženima od običnih seljaka koji su se počeli uzdizati, ne samo na gospodarskom, već i na političkom planu.¹⁴

Za predsjednika novoosnovane zadruge vezane uz Hrvatsku poljodjelsku banku izabran je Ivan Ređep, a u ravnateljstvo su još ušli Valent Hodalić, Štefan Lovrak, Štefan Štefanov i Petar Fuček stariji. Svi su oni kasnije redom bili pristaše ogranka seljačke stranke u Đurđevcu, kojeg je pokrenuo Jalžabetić. Bila je to druga takva zadruga u ovome dijelu Podravine. Nešto prije, te iste godine, osnovana je zadruga u Novigradu (19. svibnja), a kasnije i u Virju, Miholjancu, Virovskim Konacima (1903.), Čepelovcu, Šemovcima (1904.), Sesvetama, Ferdinandovcu (1905.), Kalinovcu (1906.), Molvama (1909.) i Đurđevačkim Konacima (1920.). Većina njih pokrenuta je na primjeru Jalžabetića

¹⁰ Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest – Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850 – 1918.*, Zagreb, 1994., 173-174.

¹¹ Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga, ZSOJ u Zagrebu, kut. 12/605, HDA u Zagrebu

¹² *Zadugar*, kalendar za 1912., Zagreb, 1911.

¹³ *Zadugar*, kalendar za 1928., Zagreb, 1927., 58-59.

¹⁴ *Hrvatske novine*, 12, 22. III. 1906.

ćeva djelovanja u Đurđevcu.¹⁵ Ubrzo je zadruga ojačala pa je već 1903. godine kupila kuću na crkvenom trgu u kojoj su bile smještene njezine prostorije, a 1904. godine u njoj je otvorena trgovina poljoprivrednim potrepštinama za zadrugare. Nakon prvoga dobivenog zajma, već iduće godine podignut je novi zajam od 50.000 kruna, ali sada kod Poljodjelske banke koja je zaživjela, a 1903. godine još jedan od 100.000 kruna.¹⁶

Očigledno je da je zadruga uspješno poslovala, no imala je velikih poteškoća s radom jer joj nisu odmah odobrena pravila. Do olakšanja je došlo 1903. godine nakon odlaska bana Khuen-Hedervarya s vlasti, pa je 9. siječnja 1904. godine osnovana Hrvatska seljačka gospodarska udruga koju je Jalžabetić osnovao zajedno s Antunom Delačem, Štefom Štefanovim Valentom Hodalićem i Mijom Svecem. U novoj udruzi Jalžabetić je postao predsjednikom i blagajnikom. Tada je bilo vrlo rijetko da jedna osoba obavlja obje dužnosti. Bilo je to veliko povjerenja zadrugara u Jalžabetića.¹⁷ Godine 1903. pokrenuo je i osnivanje Potrošne konzumne udruge, koja je trebala kupovati od svojih članova žito, a zauzvrat davati što jeftiniju nužnu robu. Nakon osnivanja, spomenuta je udruga izdala 500 dionica po 10 kruna uz 2 krune upisnine po dionici. Isprva se malo ljudi upisalo za dionice, pa se Jalžabetić čudio kako to da se od 1.300 domaćinstava nije moglo javiti barem 500 njih.¹⁸ Uslijedilo je nekoliko godina Jalžabetićeva vođenja zadružne blagajne, a potom je predsjedao udrugom skoro dvadeset godina i tako udario temelj zadrugarstva u đurđevačkoj Podravini.

ETNOGRAFSKI RAD I SURADNJA S ANTUNOM RADIĆEM

Krajem 19. stoljeća JAZU je pokrenula izdavanje *Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena*, a za urednika postavila Antuna Radića, koji je dužnost preuzeo 2. travnja 1897. godine. Akademija mu je obećala honorare za urednički rad, lekturu, korekturu, pribavljanje suradničkih priloga, za odlaske na teren, kao i za namirivanje troškova dopisivanja sa suradnicima. Radić se odmah prihvatio posla i počeo obilaziti hrvatske krajeve u potrazi za suradnicima koji bi bilježili narodne običaje. Da bi im olakšao posao, napisao je upute za rad pod nazivom *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, izdane u Zagrebu 1897. godine. Prema tim uputama seljaci su prikupljali materijal, bilježili ga i slali mu rukopise. Bilo je to vrijeme kada je život puka bio još dosta očuvan. On je počivao na zadružnoj obitelji u kojoj je još vladala rodovska struktura i organizacija rada i življenja, očuvan govor i seoska tradicija, dok je utjecaj škole i gradskog života bio neznatan. Među narodom je vladala bogobojaznost i čvrsta vjera u Boga, a ljudi su bili neiskvareni. Takvo je stanje bilo vrlo pogodno za prikupljanje građe koju je Radić počeo objavljivati u akademijinom Zborniku.

Jedan od brojnih Radićevih suradnika postao je i Tomo Jalžabetić. Njegov rukopis¹⁹ pohranjen je u arhivi Odsjeka za etnologiju HAZU-a u Zagrebu, a sastoji se od 56 araka ispisanih na lijevoj strani polovice svake stranice arka, upravo onako kako je Radić zahtijevao. Sačuvano je i 11 araka prvotnoga probnog rukopisa. Radić nije tražio da se piše od početka, kako piše u *Osnovi*, već se moglo obraditi bilo koje poglavlje koje bi suradnik odabrao. Jalžabetić je počeo upravo od početka, po *Osnovi*; s opisom kraja, mjesta, prirode, oranica, livada, šuma, vodotoka, flore, faune, tjelesnog ustroja, bolesti, govora, itd. Do konkretnih narodnih običaja, poslova u kući i polju, nošnja, napjeva, prehrane i ostaloga, nije stigao. No, kako je započeo od početka namjera mu je svakako bila obraditi čim više poglavlja. Unatoč tome, njegov rukopis ima izuzetnu vrijednost jer sadrži određene podatke koje je čuo od starijih ljudi koji su rođeni još u 18. stoljeću. Između ostaloga, njegov rad sadrži detaljan opis

¹⁵ *Zadrugar*, kalendar za 1912., Zagreb, 1911.

¹⁶ Središnji savez ..., kut. 14/605, bilanca za 1903., HDA u Zagrebu

¹⁷ Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Trnovit životni put đurđevačkog političara Tome Jalžabetića, *Đurđevački zbornik*, Đurđevac, 1996., 249.

¹⁸ *Podravac*, 15, 1. VIII. 1903.; *Hrvatski narod*, 47, 18. XI. 1903.

¹⁹ Tomo JALŽABETIĆ, Gjurjavec. Narodni život i običaji, 1898., 1899., rukopis (248 stranica), sign. SZ 54, Odjel za etnologiju HAZU-a u Zagrebu. To je građa po *Osnovi* I/1-7, II/1-2, III/1-3 i IV/1,2.

đurđevačkih konaka²⁰ koji su se protezali sve do rijeke Drave. U njem spominje skoro svu lokalnu toponimiju; nazive oranica, šuma, jaraka, vodotoka, stajaćih voda i ispašnih mjesta, koji su danas većim dijelom zaboravljeni. Jednako je opisao i prostor južno od Đurđevca, sve do vinograda i obronaka Bilogore. Ostali podaci također su važni za rekonstrukciju izgleda đurđevačkoga prostora i načina življenja s kraja 19. stoljeća. Najveća vrijednost rukopisa je što je pisan đurđevačkom kajkavštinom koja nam daje obilje starih, danas zaboravljenih riječi i nazivlja, makar i sam naglašava da se nije često služio starim izrazima jer bi čitateljima rukopis bio nerazumljiv.

Antun Radić je svoje suradnike tražio među pametnima i pismenima seljacima, a takav je upravo bio Jalžabetić. O njihovu kontaktu možemo nešto više doznati iz sačuvane korespondencije²¹ koja se nalazi također u arhivi Odsjeka za etnologiju HAZU-a u Zagrebu. Ona se sastoji od šest kraćih pisama i dviju dopisnica koje je Jalžabetić uputio Radiću. Krajem 1897. godine posjetio je prijatelja Josipa Tomca u susjednome Virju, kod kojeg se prvi put susreo s bilježenjem narodnih običaja, kojim se Tomec već bavio. Taj mu se rad veoma svidio. Dobivši od Tomca Radićevu adresu, odmah je napisao pismo (27. veljače 1898.) u kojem se sam ponudio za suradnju. U pismu piše: »muka mi je da i ja započnem sličan rad za Đurđevac«. Ujedno ga je zamolio da mu pošalje *Osnovu* i obvezao se da će »sabirati narodno blago marljivo i savjesno«. Antun Radić mu je odgovorio 1. ožujka. Jalžabetić je u međuvremenu počeo sam nešto pisati, što se očituje u slijedećem pismu (14. ožujka) upućenom Radiću, u kojem piše, da ne zna u »kojem dijelu bi se latio posla«. Nadalje, izvještava Radića da se prigodom pokladnih dana susreo s Franom Kolarom²², đurđevačkim studentom prava u Zagrebu, a koji mu se predstavio kao Radićev suradnik koji već piše o đurđevačkim običajima. Tom prilikom mu je Kolar sugerirao da počne i on raditi na prikupljanju građe i obećao mu honorar, te ga pozvao kod sebe u Zagreb na dogovor. Međutim, Jalžabetić je raskrinkao Kolaru i u nastavku pisma piše da je sam Kolar još prije angažirao Đuru Kundačića koji je obradio svatovske običaje u Đurđevcu, ali da taj rad nije vidio, kao ni Kundačić honorara. Kolar je zapravo prepisao Kundačićev rad i Radiću poslao prijepis pod svojim imenom, dobivši honorar od 9 forinti.²³ Jalžabetić je shvatio da je Kolar prevario Kundačića, te da je i njega htio navući na tanak led. Radiću je ukazao na Kolarovu prevaru, napomenuvši da on nije sposoban pisati o Đurđevcu, jer je od malih nogu otišao na školovanje pa ne pozna dovoljno đurđevačke običaje, a pogotovo jer nije ni rođen u Đurđevcu, već u Sedlarici pokraj Pitomače odakle su se njegovi doselili. Preporučuje sebe, domaćega čovjeka, koji od rođenja stalno boravi u Đurđevcu (osim tri godine vojništva) gdje je kao dječak bio pastikom i dobro poznaje kraj i običaje. Na kraju pisma javlja da je u međuvremenu posudio *Osnovu* od Tomca, te mu u tom pismu šalje ogleadni primjerak rukopisa sa zamolbom da ocijeni njegov rad. Što se tiče Kolarova poziva, Jalžabetić se odzvao i odmah otputovao u Zagreb, ali je došlo do nekakvog nesporazuma jer ga Kolar nije dočekao u stanu. Tada se još više uvjerio u njegove zle namjere.

Iz Jalžabetićeva trećeg pisma (4. travnja) doznaje se da mu je Radić povjerio rad na pisanju, a zamolio ga je i za eventualnu novčanu potporu za Zbornik. Jalžabetić se pravda da zasad nema novca jer nije prodao nikakva blaga, te da ne može odmah prionuti bilježenju dok se ne riješi poslova u polju, već će započeti u svibnju. Po svemu sudeći, Radić ga je zamolio da mu za bilježenje preporuči seljake iz drugih mjesta, jer ga je Jalžabetić obavijestio da se raspitivao za neke ljude u Pitomači i

²⁰ Konaki su ratarske naseobine nastale za vrijeme Vojne krajine iz stočarskih stanova u šumama sjeverno od Đurđevca. Vlasnici stoke dobili su pravo krčenja pojedinih parcela i privođenja ratarskoj proizvodnji. Isprva su počeli graditi stajale, a kasnije i kuće. Takve naseobine s vremenom se zguščuju, a pogotovo nakon dioba obiteljskih zadruga. Tako su nastala pojedina nova naselja.

²¹ Korespondencija Tome Jalžabetića s Antunom Radićem, sign. K.SZ. 264/1 – K.SZ. 264/8, Odsjek za etnologiju HAZU-a u Zagrebu

²² Fran Kolar (Sedlarica, 7. III. 1877. – Zemun, 12. VIII. 1927.) završio je pravo u Zagrebu, a počeo je raditi kao financijski savjetnik u Bjelovaru. Od 1919. godine inspektor je Ministarstva financija u Beogradu, a od 1923. radi kao odvjetnik. Bavio se esperantom, te je osnovao esperantsko udruženje u Bjelovaru i Zemunu.

²³ Fran KOLAR, Svadbeni običaji, 1897., rukopis, sign. SZ 43; Korespondencija Frana Kolaru i Antuna Radića, sign. K. S.Z. 350/1 – K. S.Z. 350/2, god. 1897., Odsjek za etnologiju HAZU-a u Zagrebu.

Bjelovaru. Uputio ga je na Matu Veličana, općinskoga vijećnika iz Pitomače, koji je bio njegov regrut u vojsci, kao i na Štefu Ciganovića iz Markovca kraj Bjelovara. Slijedeće pismo Radić je primio 7. srpnja zajedno s 11 Jalžabetićevih araka rukopisa, uz zamolbu da pregleda tekst i ukaže na greške. Naznačio je da dalje neće pisati sve dok ne dobije odgovor, ali da očekuje i honorare za taj posao. Potom slijedi dopisnica (9. kolovoza) kojom Radiću javlja da je od njega primio jedan primjerak *Zbornika* u kojem je zapazio tekst Kate Ivančarove (Antunove sestre) iz Trebarjeva, i obećao da će se ugledati na njezin objavljeni tekst, a svoj da će pisati ponovno, ali opširnije. Tada je pristupio ponovnom pisanju, pa je do svibnja 1899. godine poslao 56 araka ispisanog teksta. Posljednje i najduže pismo Jalžabetić je uputio 30. svibnja u kojem je vidljivo da je došlo do manjeg nesporazuma, nakon što mu je Radić u pismu od 9. srpnja 1898. godine prigovorio da je »rađe Švaba i tuđin nego li Hrvat«, jer u rukopisu koristi tuđice. Naposljetku, zar nije i sam Radić tražio da se tekst po mogućnosti piše na dijalektu. Naravno da je ovaj ostao uvrijeđen jer, kako ne bi kad đurđevački kajkavski govor vrvi germanizmima. U pismu se brani i opravdava, smatrajući se »Hrvatom hrvatskoga duha i željezne volje za narodnu borbu«, i ističe da je u pravom smislu mučenik, imajući u vidu sve peripetije koje su ga zadesile posljednjih godina. Pritom iznosi Radiću kako je uhićen, osuđen i zatvoren na tri dana.

Slučaj je ni kriv ni dužan inicirao đurđevački trgovac Ferdo Brenner na županijskoj skupštini 8. lipnja 1898. godine u Bjelovaru, predloživši da se zamoli vlada za popravak zemaljske ceste prema Ferdinandovcu.²⁴ Spor je nastao početkom kolovoza jer Đurđevčani nisu htjeli raditi na popravku spomenute ceste. Smatrali su da trošak popravka ne spada na đurđevačku općinu, već na vladu, budući da je cesta rangirana kao zemaljska. Zbog toga su uputili vladi molbu za oslobađanje od troška. Čekajući vladin odgovor kotarska vlast je objavila odredbu kojom se trošak ipak dodjeljuje općini. Svi koji su odbili rad podlijegali su ovrsi i zatvaranju. Stoga su seljaci prišli prikupljanju novca za odlazak kod velikog župana u Bjelovar neka obustavi represalije dok vlada ne pošalje odgovor. Trojica sakupljača novca odmah su uhićena a među njima se našao i Jalžabetić. Zbog odbijanja odlaska na rad uslijedila je ovrha prilikom koje je ovršitelj potjerao iz dvorišta. Odmah je osuđen na tri dana zatvora bez prava žalbe. Tražio je odgodu zatvora i prijepis osude, ali mu nije bilo udovoljeno.²⁵

U nastavku pisma jada se kako je silno opterećen seljačkim poslovima jer živi sam, a ovo piše noću uz petrolejku. Na kraju Radiću sugerira neka porazgovara s dr. Ružićem²⁶, ali ne navodi razlog. Nakon toga Jalžabetić je prestao s radom, zasigurno zbog prezauzetosti, jer je već tada jedva stizao obavljati poslove na imanju, dok su se na drugoj strani gomilale društvene i političke obveze. Na taj način Jalžabetić je došao u kontakt s Antunom Radićem što će mu kasnije, uz istovremeno političko djelovanje na općinskoj razini, otvoriti vrata u višu politiku.

POLITIČKE PRILIKE U ĐURĐEVCU

Jalžabetić je krajem 19. stoljeća radeći na gruntu istovremeno pripremao rukopise za Antuna Radića, bio aktivan u gospodarskoj podružnici, te postavljen za člana ravnateljstva i građevnog odbora novog paromlina kojeg je pokrenuo Ferdo Brenner. Tada je u Đurđevcu vodeća bila mađaronska Narodna stranka, kojoj je predstavnik bio Andrija Peršić²⁷, odvjetnik i javni bilježnik, a podržavali su

²⁴ *Tjednik*, 35, 25. VI. 1898.

²⁵ *Podravac*, 17, 1. IX. 1898.

²⁶ Riječ je o dr. Ivanu Ružiću (1849. – 1915.), uglednom odvjetniku i saborskom zastupniku koji je službovao kao odvjetnik i javni bilježnik u Bjelovaru. Po političkom opredjeljenju pravaš kao i Jalžabetić, pa ga je po svemu sudeći dobro poznao. Jalžabetić se zasigurno nadao da će Ružić reći Radiću o njemu koju dobru riječ.

²⁷ Andrija Peršić (rođ. 18. IX. 1861.), pravnik i javni bilježnik u Đurđevcu (od 1895.), županijski zastupnik (1892. – 1898. i 1909. – 1915.), u Saboru biran 1906., načelnik općine (1907.), odbornik mjesnog i kotarskog odbora Narodnog vijeća (1911. – 1918.); predsjednik (1897. – 1907.), podpredsjednik i blagajnik podružnice Gospodarskoga društva, član ravnateljstva (1900. – 1924.) i upravnog odbora (od 1924.) Tvornice opeke d.d., predsjednik tamburaškoga i pjevačkoga društva Preradović (1903.) i član Matice hrvatske i Hrvatskoga starinarskog društva.

ju mjesni državni službenici, inteligencija i veleposjednici. Pravaški predstavnik bio je veleposjednik Martin Starčević²⁸, uz podršku seljaštva i sitne inteligencije. Ključna osoba bio je Starčević, koji je kao kotarski šumar 1880-ih stigao iz Korenice na službu kod Imovne općine đurđevačke, isprva u Virje, a potom u Đurđevac. Kako je bio lukav, bezobziran i pohlepan, shvatio je da bi se tu mogao steći veliki imetak domogne li se skupštine Imovne općine. Kao šumar, dobro je upoznao njezin teren, pa je dao jednostavno na sebe prepisati na desetke rali naplavljenoga zemljišta uz rijeku Dravu. To se nekako saznalo, pa je otpušten s posla, ali je ostao netaknut zahvaljujući zaštiti braće Davida i Mile, odvjetnika i narodnih zastupnika u Saboru. Nakon toga je nastavio raditi u Đurđevcu kao civilni mjernik. Martin je bio pravaš kao i svi Starčevići, ali je igrao dvostruku ulogu. Nakon pravaškog raskola 1895. godine stao je uz Franka i brata Milu, odnosno Čistu stranku prava koju su ovi osnovali. Tako je Starčević postao vodeći frankovac u Đurđevcu. Zvali su ih frankovci ili čisti. Jalžabetić je ostao pristaša izvornih pravaša zvanih domovinaši, premda je Starčevića smatrao svojim političkim učiteljem. Da bi se materijalno okoristio, Starčević se znao svojim političkim potezima lukavo priklanjati i podilaziti režimskim mađaronima, pogotovo jer su frankovci nakon pravaškog raskola tješnje surađivali s vladom, a ponekad davali i direktnu potporu režimu. Upravo se tako ponašao Starčević, ali na lokalnoj razini. Kasnije je odigrao značajnu ulogu jer je uspio pridobiti brata Davida da krajem 1898. godine prijeđe od domovinaša k frankovcima, kad ga je ovaj posjetio u Đurđevcu. Čak se pričalo i o tome da bi se u Đurđevcu imala pokrenuti tiskara koja bi preuzela izdavanje *Starčevićanca*, tjednika Frankove stranke namijenjenoga seljaštvu. To se nije dogodilo, ali ga je Starčević, kad je počeo izlaziti, dao silom slati đurđevačkim pretplatnicima *Hrvatskog naroda* s namjerom da pridobije kojeg na svoju stranu. On se u Đurđevcu brzo obogatio, te pokrenuo i vodio *Banku za Podravinu d.d.*, te postao jedan od dioničara i članova uprave ciglane, koju je osnovala Imovna općina na njegovu inicijativu. Ravnateljsko mjesto u banci i uvrštenje na izbornu listu uz pomoć kotarske oblasti, omogućilo mu je pak ulazak u općinski odbor koji ga je delegirao u skupštinu Imovne općine. Na taj je način stigao do položaja s kojeg je mogao štititi i kontrolirati prisvojenu imovnu zemlju. Nije imao obzira ni prema seljacima kojima je skupo naplaćivao usluge i varao ih. Sve mu je išlo na ruku, pa su ga se svi bojali. Jedino pred njim nije prezaio Jalžabetić, koji se time nije mogao nikako pomiriti.²⁹ Jalžabetić je imao potporu samo mlađih seljaka; Mije Sveca, Martina Fučka i Ive Ređepa, ali su ga donekle podržavali i veleposjednici Ivan Nöthig i Ivan Gjiketa, te trgovac Ferdo Brenner, koji ga je postavio u građevni odbor paromlina *Podravina d. d.* u izgradnji. To je bila prava đurđevačka oporba.

U to vrijeme broj članova općinskog odbora utvrđivao se prema poreznoj snazi općine, a biran je svake treće godine u listopadu. Odbornikom je mogao postati svaki posjednik, neporočan i punoljetan, s najmanje 20 jutara zemlje. Trećina odbornika birana je između onih koji su plaćali najviše poreza u općini. Prema tim pravilima Jalžabetić se našao u općinskome zastupništvu isključivo na osnovi veličine svojega posjeda, u odnosu na ostale posjednike, odvjetnike, trgovce i veće obrtnike koji su birani prema visini plaćenog poreza. Takav je bio izbor prema zakonskim odredbama, no u stvarnosti je bilo sasvim drugačije. Izbore općinskoga zastupništva u đurđevačkom kotaru prije su znali režirati sami općinski načelnici ili kotarski predstojnici, kako je komu odgovaralo, ili su pak raznim spletkama ponavljali izbore sve dok ne bi bili izabrani njihovi kandidati. Na izborima za općinsko zastupstvo u listopadu 1896. godine seljački oporbenjaci su dobili 156, a mađaroni tek 18

²⁸ Martin Starčević (Žitnik / Lika, 1854. – Đurđevac, 20. IX. 1908.; u Križevcima je polazio Gospodarsko-šumarsko učilište. Bio je županijski zastupnik (1887. – 1896.), općinski odbornik, predsjednik Tvornice opeke d.d. u Đurđevcu, predsjednik školskog odbora (od 1905.) i vojvoda i nadvojvoda Vatrogasnoga društva. Osnovao je 1909. godine Društvo za automobilski promet u Đurđevcu. Član Matice hrvatske. Objavio je nekoliko stručnih članaka u *Šumarskom listu* (1883. – 1886.). Oženio je Emiliju Ožegović (1852. – 1910.) s kojom je imao kćer Olgu, udanu za dr. Petra Sabolića.

²⁹ Stjepan RADIĆ, Devet seljačkih zastupnika, izabranih prvi put po proširenom izbornom pravu u banskoj Hrvatskoj: pogled na politički njihov rad, Zagreb, 1912., 8.; *Hrvatska domovina*, 17, 21. I. i 28. 4. II. 1899.; <http://sumari.hr>

glasova. Vlast je nezadovoljna ishodom izbore jednostavno ukinula pod izlikom da su nezakonito sastavljene izborne liste. Nove su bile izložene tek 3. siječnja 1897. godine. No i te je vlast proglasila protuzakonitima. Istovremeno su aktivniji oporbenjački zastupnici bili pozivani na saslušanja, a koje-kakve uhode su ih ogovarale ne bi li ih ocrnile. Jalžabetić je smatrao da se izbor odgađao zato da se iz staroga vijeća izaberu izaslanici za imovnu skupštinu, koji bi tolerirali šumsku upravu koja je radila na štetu pravoužitnika.³⁰ Međutim, tih se godina narod više počeo zauzimati za izbore, otvorio je oči i htio je imati sudbinu u svojim rukama. Tomu je pridoneslo i samo općinsko poglavarstvo svojim lošim postupcima. Stoga je narod nastojao izabrati svoje ljude koji će braniti čast, ponos i interes domovine. Vidjelo se to već 19. svibnja u Kloštru, kada je na izborima za narodnog zastupnika izabran svećenik Vjekoslav Hegedić, kandidat pravaša. Hegedić se na povratku iz Kloštra zadržao u Đurđevcu gdje je dočekan od mnoštva seljaka i djevojaka u bijelom koje su pjevale himnu. Na ponovnim općinskim izborima održanim 26. listopada ipak je izabrana većina oporbenjaka, a među njima se našao i Jalžabetić. Da bi vlast ukinula i te izbore, poslala je jednog svog simpatizera koji je podnio kotarskoj oblasti prigovor, a kotarska je vlast to iskoristila i ponovno poništila izbore. O tome se moglo čuti čak i na saborskoj sjednici od 13. prosinca iz usta zastupnika Vjekoslava Hegedića. Općinsko je poglavarstvo konačno izabrano tek slijedeće godine.³¹

Shvativši u kakvom se stanju nalazi tadašnji seljak, pritisnut i sputan od vlasti mađaronskog bana i lokalnih državnih vlastodržaca, krenuo je u političku borbu za narodna i seljačka prava, i to onog trenutka čim je ušao u općinsko poglavarstvo. O tadašnjim političkim zbivanjima u Đurđevcu doznajemo iz brojnih Jalžabetićevih dopisa koje je objavljivao u oporbenom tisku, isprva pod pseudonimom (*Općinar, Pravoužitnik, Đurđevčan, Patnik iz Đurđevca, Čelik Hrvat, Seljak pravaš*), a kasnije se potpisivao inicijalima. Kad je stekao određeni ugled i političku snagu potpisivao se punim imenom i prezimenom.

DJELOVANJE U OPĆINSKOME POGLARARSTVU

Jalžabetić je vrlo dobro znao da bez borbe neće ništa postići, a pogotovo mu je smetala nepravda i kršenje zakona od strane jačih i bogatijih. Držao je da narod treba disati pravaškim duhom, pa je u jednom članku napisao: »Gospodo pravaši, ako nam je stalo do potištenog naroda, složite se! Budite složni i čitajte Hrvatski narod koji nam istinu piše. Svi moramo znati što se u domovini događa. Kada budemo to znali onda ćemo biti pripravnici i znat ćemo koga imademo ubuduće birati u Sabor. U to ime pomogao nam Bog i dobri Hrvati.«³²

Starčević mu je posebno zapeo za oko i nije ga mogao smisliti jer se obogatio na račun seljaka, odnosno naroda. Kao općinski zastupnik, Jalžabetić je bio veoma aktivan borbi protiv mjesnih političara, koji su u njem vidjeli budućeg velikog rivala jer je sve više počeo okupljati istomišljenike među seljaštvom. Već na samom početku te borbe Jalžabetić je završio na sudu i u zatvoru. Odmah je iskoristio priliku i o tome, što se vidi u poglavlju o etnografskom radu, pisao Antunu Radiću. Samo tri dana nakon toga, skupivši političke bodove, konačno je jednoglasno izabran za općinskog odbornika. Kasnije je postao i predsjednikom odbora đurđevačke zemljišne zajednice.³³ Te godine tužen je i državnom odvjetništvu zbog uvrede cara, no ono ga je oslobodilo, ali ga je osudio kotarski sud na 8 dana zatvora radi kršenja redarstvenih propisa. Na njegovu žalbu županijski je sud potvrdio presudu, ali ju je zemaljska vlada ukinula i oslobodila ga krivnje.³⁴ O tome je pisao i u posljednjem pismu Antunu Radiću 1898. godine, u kojem piše da je bilo i nekih drugih optužaba upućenih na njegovo

³⁰ *Hrvatski narod*, 24, 15. XII. 1896. i 6, 23. II. 1897.

³¹ *Hrvatski narod*, 19, 1. VI. i 2, 13. I. 1898.

³² *Hrvatski narod*, 7, 15. II. 1900.

³³ *Podravac*, 17, 1. IX. 1898.

³⁴ *Hrvatski narod*, 10, 4. III. 1903.

ime, pa mu javlja da sada »rado šiba one koji su ga lažno optužili iako imaju veliku obranu viših činovnika«. Smatrao je to teškom borbom, jer »ovu sam čast gorko platio«.

Jalžabetić izvješćuje i o razlozima i poteškoćama osnivanja spomenutog paromlina u čijem je bio ravnateljstvu. Napisao je da su se odlučili na gradnju jer su Emanuel Braun i Šandor Hirschler, vlasnici đurđevačkih mlinova, držali monopol na cijene. Stoga su odlučili pokrenuti imućnije seljaštvo i njima sklone posjednike da upisuju dionice. Međutim, narodu je sugerirao da se ugleda na vrijedne Židove, pa će i njemu biti bolje. Krajem 1898. godine paromlin je bio spreman za rad. Bilo je manjih problema s dozvolama, ali one nisu spriječile pokretanje proizvodnje.³⁵

Također je pisao i o narodu koji trpi od strane Imovne općine koja je posjekla obližnje šume i prodala ih strancu, a krčevine dala u najam za oranice, umjesto da ih je pošumila. Pogotovo se to osjetilo na području općine Virje gdje je narod gotovo ostao bez drva. Kod doznačivanja drva, Virovcima su davali predaleke i nepristupačne terene pa je narod pribjegavao krađi. Vlast ih je stoga globila i zatvarala, pa je kotarski zatvor bio pun prijestupnika.³⁶ Boreći se za prava seljaka nije mogao prijeći preko toga da ne denuncira četvoricu đurđevačkih seljaka koji su se priklonili vladajućoj stranci koja ih je nagradila postavivši ih kao zakupnike sajma, odnosno ubirače sajmišne pristojbe. Obradovao se jer je baš na sajmene dane padala jaka kiša pa su ostali bez zarade. Napisao je: »Kazna božja, ne dao Bog da nas zavede zveketanje novca na stranputicu. Stoga braćo, svi složno uz Boga i Hrvatsku«.³⁷ U javnost je izlazio sa svim nepravdama i nedaćama koje je narod trpio. Tako je dao na znanje da je na jednoj proračunskoj sjednici 1896. godine, zalaganjem pojedinaca odlučeno da se nekoj imućnoj udovici, koja posjeduje imetak u vrijednosti od preko 2.000 for., za dijete redovito plaća tri godine po 10 for. mjesečno, dok djeca siromašnih roditelja nemaju ni za odjeću ni obuću.³⁸ Trpjela je i zemljišna zajednica, jer je kotarska oblast ukinula nekoliko korisnih odborskih zaključaka, a na uložene žalbe odbor nikad nije dobio rješenja. Na pismene podneske nije reagiralo ni općinsko poglavarstvo, radi čega je zemljišna zajednica pretrpjela veliku štetu. Zaključuje da Đurđevčani u svojoj sredini imaju nekoliko moćnih osoba kojima se za volju ukidaju zaključci odbora zemljišne zajednice i općinskoga odbora.³⁹

Ne mogavši podnijeti nepravdu u općinskom odboru, Jalžabetić se 1900. godine prvo zakačio s Nikolom Kovačićem, mjesnim bilježnikom, koji je taj posao obavljao još od 1884. godine. Spomenutom Kovačiću, dekretom kotarske oblasti još od 6. prosinca 1891. godine, bilo je zajamčeno uz godišnju plaću od 600 for. i 100 for. stanarine, ali i nezakonitih 6 hvati ogrjevnoga drva, a sva dobivanja temeljila su se na osnovi zaključka općinskoga odbora od 14. studena 1891. godine. Međutim, Jalžabetić je u općinskom uredu izvadio spomenuti zaključak i uvjerio se da o drvima nema ni spomena. Dopis o tom događaju upućen novinama supotpisali su Jalžabetićevi pristaše, također članovi općinskog odbora: Mijo Svetec, Martin Fuček, Ivo Ređep i Jozo Sokač. U dopisu su Kovačiću uputili javni poziv: »Pozivamo Nikolu Kovačića da nam odgovori putem ovih novina da li je sjednički zapisnik općinskoga odbora od 14. studena 1891. godine bio priposlán istog sadržaja kao u izvoru kotarskoj oblasti na odobrenje, i je li ista oblast uvrstila u spomenuti dekret onih 6 hvati drva, u očitoj namjeri i sa znanjem da toga u sjedničkom zapisniku od 14. studena nema. Očekujemo odgovor«.⁴⁰ Na jednoj od idućih sjednica odbora Jalžabetić je zatražio da se Kovačićeva drva pohrane kod općinskog ureda do konačnog rješenja spora. Budući da je Kovačić pisao zapisnik spomenute sjednice, Jalžabetić je zbog sumnje u njegov pošten pristup poslu 16. siječnja 1900. godine zamolio Đuru Kosaka, općinskog načelnika, na uvid zapisnik sjednice da se uvjeri je li Kovačić njegov prijedlog upisao. Kosak se isprva ustručavao pokazati zapisnik, ali je na kraju popustio. Jalžabetićeve sumnje su se ostvarile.

³⁵ *Hrvatski narod*, 33, 18. VIII. i 38. 22. IX. 1898., 48, 30. XI. 1899.; *Hrvatska*, 115, 21. V. 1902.

³⁶ *Hrvatski narod*, 40, 6. X. 1898.

³⁷ *Hrvatski narod*, 42, 20. X. 1898.

³⁸ *Hrvatski narod*, 24, 15. XII. 1896.

³⁹ *Hrvatski narod*, 12, 22. III. 1900.

⁴⁰ *Hrvatska domovina*, 110, 11. V. 1900.

Kovačić je kao bilježnik, umjesto da savjesno vodi zapisnik, ispuštao određene stavke koje mu nisu išle u prilog. Ne mogavši se suočiti s time da je raskrinkan, Kovačić ga je tužio kotarskom sudu jer ga je ovaj optužio da je namjerno ispustio iz zapisnika njegov prijedlog. Rasprava je održana 6. ožujka, a nakon saslušanih svjedoka (općinski načelnik i općinski pisari Janko Patačko i Luka Jendrašić) Jalžabetić je oslobođen. Primoravši Kovačića na uzmak, Jalžabetić se sa svojim pristašama iz općinskog odbora uputio ravno k njemu u ured neka im pokaže zapisnik sjednice od 14. studena 1891. godine, da vide jesu li mu drva odobrena. Ovaj je otvorio knjigu iz spomenute godine i pokazao im zapisnik, ali je nekom drugom ispravom, kao nehotice, prekrpio dio stranice spornog sadržaja. Nakon kratkotrajnog navlačenja dokumentom Kovačić je morao odustati, a prisutni su došli do zaključka da o drvima nema ni riječi. Jedan pak od potpisnika zapisnika nije bio isti kao na zapisniku proračunske rasprave. Premda je bio raskrinkan, Kovačić je još uvijek polagao nade u sud, pa je Jalžabetića i drugove opet tužio. Optuženi su toga dana (22. ožujka) raspravu čekali od samoga jutra pa čak do podneva, i na kraju opet bili oslobođeni.⁴¹ Nakon toga su đurđevački mađaroni i njihovi simpatizeri uvidjeli tko je pravi vođa đurđevačke oporbe.

Slijedeće nepravilnosti u općinskom odboru odnosile su se na pritužbu upućenu 15. srpnja 1899. godine županijskoj oblasti u Bjelovaru. Jalžabetić i drugovi žalili su se da im se prilikom odborskih sjednica ne dozvoljava iznositi prijedloge, već se sjednice završavaju a da se o njihovim prijedlozima uopće ne raspravlja. Stoga ime je načelnik Kosak rekao da prijedloge moraju podnositi pismenim putem, pa su to slijedeći put učinili prije same sjednice, na što im je on odvratio da ih odnesu kotarskom predstojniku Jakovu Šnajderu, pa ako on dozvoli, onda će ih uvrstiti. Jalžabetić je smatrao da se ovakvim postupkom samo otežava rad odbornicima, jer im se pozivi za sjednice dostavljaju dan prije održavanja sjednice, što je prekratko vrijeme da bi mogli djelovati, budući da ne sjede kod kuće već rade i na gruntu. Smatrao je da se takav postupak protivi čl. 1 i 2 poslovnika za seoske općine. Osim toga, nije im se dozvoljavao uvid u spise koji su im trebali, a ni u zapisnik sjednice. Kad su to na jednoj sjednici isticali, ustao je Starčević i odbrusio im da su oni tu potrebni samo za sastavljanje zapisnika, a provađa li se što ili ne neka paze vani, pa onda neka se žale. Jalžabetić je za ovaj Starčevićev postupak tvrdio da se on protivi zakonu iz 1870. godine, a naročito čl. 27, u kojem se izričito kaže da je načelnik odgovoran za izvršenje poslova naravnoga djelokruga općinskom odboru. Na odborskoj sjednici od 5. ožujka 1900. godine zaključeno je da se zamoli kotarska oblast da pribavi rješenje spomenute pritužbe, da bi na slijedećoj pak sjednici doznali da kotarska oblast ne može pronaći taj spis. Vidjevši da ih se još od lani opstruira, Jalžabetić se uputio u Bjelovar predočiti županijskim vlastima poštansku predatnicu kao dokaz. Uvidom u urudžbeni zapisnik utvrđeno je da je pritužba zaprimljena i da će ista biti dostavljena velikom županu. Na kraju je Jalžabetić konstatirao da će, s obzirom na opstrukcije i sporost postupka, veliki župan za to saznati tek nakon godine dana od kada je pritužba poslana, a slijedom toga bi rješenje mogli čekati jednako dugo. Potom je zaključio: »Lako je pojmiti s kakvim se poteškoćama imademo boriti i koliko dobra možemo općinstvu učiniti«.⁴²

Sada je na red došao i Martin Starčević, doduše, u novinama ga ne spominje imenom i prezime, no dobro se zna o komu je riječ. Javlja da u Đurđevcu rade dva zemljomjera, odnosno mjernika. Jedan (misli na Starčevića) ima mnogo posla, pa je u uredu zaposlio i pomoćnika. Dođe li stranka zbog mjerničke usluge ili nacrtu u bilo koji đurđevački ured ili sud, ne upute ga »Idite k mjerniku!«, već »Idite k tomu i tomu!« (misli na Starčevića), i na taj način mu osiguravaju posao. Većina seljaka to smatra zapoviješću, jer misle da samo on može napraviti taj posao.⁴³ U jednome pak drugom članku obznanjuje da je Starčević dao postaviti oglase u Pitomači, Kloštru, Molvama i drugim okolnim mjestima, kojima poziva stranke u svoj ured. Međutim, u Đurđevcu i Virju to nije učinio jer ga tu svi dobro poznaju i znaju na koji način posluje. Za primjer daje jednog Molvarca koji je želio prodati

⁴¹ *Hrvatska domovina*, 137, 15. VI. 1900.; *Hrvatski narod*, 1, 2. I. 1902.

⁴² *Hrvatska domovina*, 111, 12. V. 1900.

⁴³ *Hrvatska domovina*, 160, 13. VII. 1900.

kuću opterećenu hipotekom, no ona zakonski nikako nije mogla biti gruntovno prepisana. Zajedno s kupcem uputio se k Starčeviću koji mu je rekao da se to ipak može prepisati i da će on sastaviti ugovor. Naravno, ljude je prevario, a uslugu naplatio čak 34 kune.⁴⁴ Proglasio ga je krivcem i zbog toga što je kotarska oblast dala ukinuti rad dviju poljskih ciglana u vlasništvu zemljišne zajednice, jer da općinski ciglari koji tu rade nemaju obrtnu dozvolu, a sama ih je nedavno potvrdila. Ona je u stvari radila u korist Starčevića koji je bio ravnatelj i suvlasnik ciglane koja se nalazila između Virja i Novigrada, čije je dioničko društvo nakanilo u Đurđevcu graditi još jednu. Čak se zauzeo da đurđevačka općina podigne zajam od 25.000 kruna za 300 dionica, naravno, u njegovoj banci. Budući da za gradnju nisu bile izdane nikakve dozvole niti je kupljeno kakvo zemljište, općinski je odbor shvatio da je time općini htio natovariti velik dug kako bi kasnije imao dobar razlog za smjenu odbornika. Međutim, male poljske ciglane bile su ukinute samo da bi spomenute dvije velike ciglane bile bez konkurencije i mogle slobodno povišiti cijene.⁴⁵

Jalžabetić je nastavio s optužbama protiv Starčevića prikrpavši mu sada najveći grijeh. Piše da je doznao da Imovna općina đurđevačka namjerava kupiti veći komad naplavina uz rijeku Dravu, zvan Štvanja, za 3.509 for., odnosno 7.000 kruna, a koji je vlasništvo Starčevića. Dakle, Imovna općina bi kupila zemljište koje je Starčević prije prisvojio, a koje je zapravo trebalo njoj pripasti. Međutim, Jalžabetić se sad okomio i na Imovnu općinu tvrdeći da je to zemljište šljunkovito, podložno podrivanju Drave i nepovoljno za sadnju mlade šume. Imovna bi općina time izgubila svoj novac kojeg je Jalžabetić smatrao narodnim novcem, odnosno narodnom imovinom. Zatim je prigovorio neka ona nastoji najprije udovoljiti onome čemu služi i radi čega je ustrojena, a ne da se razbacuje narodnim novcem. Smatrao je da se taj novac treba iskoristiti za sadnju mlade šume ili kvalitetniju opskrbu pravoužitnika ogrjevnim i građevnim drvom, budući da dobivaju svega 4 prostorna metra drva. Napominje da im je to nedovoljno, dok građevno drvo ne mogu kupiti ni za svoj vlastiti novac, već kupuju stranu jelovinu od pretržaca drvom. Na račun Imovne općine u daljnjem tekstu navodi tri primjera gdje je porušila šume, i umjesto da ih je pomladila, ona je zemljište dala seljacima u zakup za obradu, uzevši za to velik novac. Na kraju teksta javno traži da se uskrati dozvola viših vlasti za kupovinu Starčevićeve zemlje. Međutim, Starčević je Štvanju ipak prodao, i to za 7.000 kruna. Kad je doznao da je ovaj ponudio Imovnoj općini novi komad zemljišta, Jalžabetić je to odmah obznanio dopisom u *Hrvatskoj domovini*.⁴⁶

Slično se dogodilo i 1902. godine kad je doznao da će Starčević prodati naplavine Ciganfis za svotu od preko 60.000 kruna. U članku zaključuje da će Imovna općina time platiti njegovo laskanje i prilizavanje visokoj gospodi, a njemu će to biti povrat novca kojeg je uložio u dionice imovne ciglane. Na kraju se čudi kako to Imovna općina stalno kupuje loše naplavine, a sama ima na pretek terena koji je namijenjen pošumljavanju. Starčević je te godine nastavio s izvlačenjem imovnog novca, pa je Jalžabetić i to obznanio. Imovna općina posjedovala je mali ugljenokop kod Šemovaca i prodala ga Topljaku, vlasniku ciglane u Koprivnici i Đurđevcu, koji je prilikom kupnje pogriješio glede nekih zakonskih odredaba o rudokopima. Njegovu grešku nanjušio je Starčević, podigao parnicu, uplatio potrebne pristojbe i tako kupio ugljenokop. Dok je on bio vlasništvo Imovne općine, ona ga nije nastojala iskoristiti za potrebe pravoužitnika, već ga je prodala Topljaku. No, kad je postao Starčevićev odmah je od njega počela kupovati isti taj ugljen za potrebe pravoužitnika.⁴⁷ Još je u jednom navratu ukazao na Starčevićeve postupke. Za primjer je dao sjednicu općinskog odbora od 31. svibnja, na kojoj je većinom glasova donesen zaključak o uređenju puta prema Čepelovcu, a sav trošak da se namiri na račun otkupa javne radnje. Kod glasanja je Starčevićeva grupa bila u manjini, no on je svejedno podnio žalbu kotarskoj oblasti koja rješenje nije donesla ni do dana kad je to Jalžabetić objavio u novinama. Tako je Starčević uz pomoć kotarske mađaronske vlasti i s odborskom manjinom

⁴⁴ *Hrvatska domovina*, 221, 23. IX. 1900.

⁴⁵ *Hrvatski narod*, 22, 31. V. 1900.

⁴⁶ *Hrvatska domovina*, 169, 23. VII. i 194, 23. VIII. 1900.

⁴⁷ *Hrvatska*, 151, 3. VII. i 298, 30. XII. 1902.

blokirao donesenu odluku, po svemu sudeći ne zbog toga što je bio protiv popravka puta, već samo da blokira Jalžabetića.⁴⁸

Budući da je Starčevića dovoljno predstavio javnosti, odlučio je sada udariti po vlasti. Nastavio je kritiku Imovne općine jer je porušila bilogorske šume nadomak vinograd, pa i taj teren dala u najam. Seljacima je dala pravo za prikupljanje granja, ali kratak rok za izvoz, pa su na kraju tu svoju muku sami morali spaliti. Potom je prikazao na koji način varaju seljaka. Uz spomenuta 4 metra drva, pravoužitnici su dobivali i 1.200 kg ugljena iz imovnih ugljenokopa. Taj se ugljen preuzimao u Kloštru na željezničkoj stanici i odvagivao u velikim drvenim sanducima po 600 kg bruto. Težinu sanduka (40 kg) uopće nisu odbijali, pa su se ljudi žalili. Odgovarali su im: »Komu ne paše neka ide kući!« Dogodilo se da su pojedinci znali prilikom vaganja ubaciti koji grumen ugljena više u sanduk, zbog čega su bili kažnjavani globom.⁴⁹

Potom su Jozo Sokač, Martin Fuček, Mijo Svetec, Ivan Ređep i Jalžabetić, uputili otvoreno pismo velikom županu Milutinu pl. Kukuljeviću u kojem se žale na iskorištavanje đurđevačkih pravoužitnika kod iskopa imovnih kanala. Za vrijeme inž. Pexidera⁵⁰ kanali su bili redovito čišćeni i produbljeni, za što je općina godišnje davala 10.000 težaka. Nakon njegova odlaska taj je posao povjeren jednom općinaru bez potrebne naobrazbe. On je davao kopati samo sporedne kanale, dok je Čivićevac, kao glavni đurđevački kanal, ostao zamuljen u dužini od 800 metara. Stoga je 1900. godine općinsko poglavarstvo odredilo da se Čivićevac konačno mora očistiti. Kanalist se požalio predstojniku Šnajderu koji je općinsku odluku ukinuo. Poglavarstvo se žalilo, i dok je čekalo odgovor nadošla je bujica te je 7. srpnja došlo do izlivanja kanala na neočišćenom dijelu. Stoga je krenulo izaslanstvo od oko stotinu ljudi žaliti se predstojniku. Tom je prilikom govorio Jalžabetić, ali mu je predstojnik rekao da dalje ne govori jer da će ga strpljivost ostaviti, pa neka radije idu kući. Zbog toga su poslali žalbu na županijsku oblast. Istovremeno su morali u više navrata ići na iskop Krniščaka (Čivićevca) na kalinovačkome području, dok su na njihovu terenu postojale livade već osam godina pod vodom i zarasle šašem ili, kako je rekao Jalžabetić, »z nosom smo u vodi.« Kad su čistili Krniščak na svom dijelu i došli do tih poplavljenih livada, opet bi morali ići na kalinovački dio, a njihov bi ostao netaknut. Još 1897. godine velikom županu su uputili molbu za odvodnju, a od 1894. godine teren je obišlo čak osam povjerenstava, ispunila su zapisnike, pokupila dnevnicke, a na kraju se ništa nije dogo-

dilo. Riječ je o predjelu Leščinci na čijem se prostoru slijevalo nekoliko kanala i prilikom lanjske gradnje zidanog mosta trebala se napraviti i jedna ustava kojom bi regulirali dotok vode. Ustava nije napravljena, pa su to 11. lipnja 1900. godine vlasnici zatražili od kotarske oblasti pismenim putem. Na sve pritužbe glede tog problema nikad nisu dobili nikakvo rješenje jer je Starčević uvijek bio protiv. Stvar je bila vrlo jednostavna – Jalžabetić i neki njegovi drugovi imali su u predjelu Leščinci svoje livade.⁵¹

Slika 2. Senator Tomo Jalžabetić sa bikom 1931. godine

⁴⁸ *Hrvatska domovina*, 269, 21. XI. 1900.

⁴⁹ *Hrvatska domovina*, 256, 6. XI. 1900.

⁵⁰ Inž. Antun Pexider, civilni tehnik i voditelj posebne građevne uprave za kanalizaciju đurđevačkoga kotara 1892.

⁵¹ *Hrvatska domovina*, 216, 19. IX. 1900.; *Hrvatski narod*, 30, 26. VII. 1900.

Jalžabetić je morao reagirati i tražiti ispravak članaka objavljenih u *Narodnim novinama* od 5. i 8. studena u kojima je opisan dolazak velikog župana Kukuljevića u Đurđevac. U spomenutim je člancima pisalo da je čak po kiši i staro i mlado pohrlilo pred župni dvor gdje se nalazio. Jalžabetić je to demantirao napisavši da su zapravo seoski starješine išli od kuće do kuće i pozivali narod da dođu s bakljama, obećavajući svima piće. Odazvalo se svega nekoliko ljudi, pa su van morali izaći svi kotarski i sudski službenici, oružnici i vladini simpatizeri iskazati mu dobrodošlicu. Čak su dovukli i strane svirače koji su zasvirali i tako privukli nešto mlađih mještana koji su mislili da je kakva zabava. Dok se veliki župan pojavio na prozoru, neki su ih vladini pojedinci tjeroali neka viču »Živio!«. Ne znajući o čemu se radi jedna je ženska osoba odgovorila: »Ne smemo, bodo nas v rešt zaprli!«⁵²

Prije izbora za narodnog zastupnika Jalžabetić je opet ukazao na moguće probleme s izbornim listama, kao da je znao što će se dogoditi. Naime, izbori su trebali biti održani tek u svibnju 1902. godine, pa je ban smišljao načina kako bi oslabio opoziciju koja je ojačala na prethodnim izborima 1897. godine. Zato je iznenada najavio izbore za studeni 1901. godine. Pri tom je računao na jedan propust opozicije. Naime, izborne su liste sastavljane svake godine u siječnju, i vrijedile bi za tekuću godinu, a opozicija je na njih pazila samo u izbornoj godini. Zbog toga je naredio kotarskim predstojnicima da u siječnju 1901. godine to iskoriste, izbace s liste što veći broj opozicionara i postave svoje pristaše.⁵³ Međutim, Jalžabetić je o listama vodio brigu bez obzira je li godina bila izborna. Javnosti je odmah dao na znanje da ih općinski načelnik nije izvjesio na općinskoj zgradi, kako to zakon nalaže, ali ni u Kalinovcu, Čepelovcu i drugim selima. On ih je naime držao u uredu na stolu i nije dozvoljavao nikomu uvid u njih. Jalžabetić nije bio zadovoljan ni s osobama koje su uvrštene na listu, a za primjer je dao trgovca Moritza Kohna koji je još pred dvije godine stavljen na listu. Tada mu je bilo tek 20 godina, dok je po zakonu izbornik morao imati najmanje 24 godine. Vlastima je poslao i prigovor u vezi posjednika i gostioničara Joze Podunajca, koji je od svog posjeda plaćao 46,32 krune izravnoga poreza, a kao krčmar još 29 kruna točarine i 12 kruna paušala na duhan. Kao takav nije imao pravo biti uvršten na listu, a jedan trgovčić (ne navodi ime) koji trguje žigicama, duhanom i kvasom, jest. Na prigovor je dobio rješenje kotarske oblasti (28. III. 1902., br. 4322) u kojem stoji da se točarina i paušal ne računaju u izravni porez. Spomenuti trgovčić je također plaćao paušal, a bio je uvršten. Ukazao je i na drugog nezakonitog izbornika koji je uvršten na listu iako je lani bio mjesec dana u zatvoru zbog prevare. Potom se žalio kotarskoj oblasti molbom neka naloži općinskom načelniku da u siječnju iduće godine izvjesi liste. Izbornicima je pak napomenuo neka provjere jesu li upisani. Kako su se izbori približavali tako su učestale i represalije. Pojedince su neprekidno uhićivali, preslušavali i optuživali zbog otpora vlastima, te im sprečavali obranu i pravo žalbe na višu oblast. Tako su oružnici na temelju loše optužnice zatvorili Štefu Štefanova (kbr. 1287), Tomu Jozeka (559), Ivu Horvata (818), Ivu Miholeka (119), Miju Balatinca (911) i Štefu Šegrtu (555) zbog agitiranja i zastrašivanja pojedinih izbornika, i to samo zato jer je bivši nadstražar Topljak, desna ruka Kovačića i podnositelj prijave, sumnjao (»opazio sam i dojavljeno mi je«) da su to mogla napraviti dvojica od navedenih. Eto na osnovi kakvih se dokaza uhićivalo. No, ne smijemo misliti da su i oporbenjaci bili »sveci«, jer na drugačiji način nisu mogli djelovati.⁵⁴

Slijedeća 1901. godina bila je još gora. Narod je bio ogorčen jer je za novog općinskog načelnika na sumnjiv način postavljen omrznuti bilježnik Kovačić. U lipnju, kad je bilo najviše posla u polju, Kovačić je globama prisilio narod na popravljavanje putova. Narod se zbog toga žalio predstojniku Šnajderu, koji je radove prekinuo. Međutim, Kovačić je zanemario predstojnikovu odluku i nastavio s radovima. Represijama je opet nastavio prilikom slijedećega čišćenja i iskopa Čivićevca. Narod je bio opet ogorčen jer je Imovna općina tjeroala Đurđevčane dati dvije trećine težaka na kalinovačkome području, dok su Kalinovčani bili zaduženi za samo jednu trećinu. Kovačić je određivao broj težaka bez znanja općinskoga poglavarstva, i to po porezu, 1,5 kruna po jednom težaku. Stoga su 5. rujna

⁵² *Hrvatska domovina*, 269, 21. XI. 1900.

⁵³ Rudolf HORVAT, *Hrvatska Podravina – povijesne rasprave, crtice i bilješke*, Zagreb, 1933., 77.

⁵⁴ *Hrvatski narod*, 52, 27. XII. 1900. i 13, 26. III. 1902.; *Hrvatska*, 287, 15. II. 1902.

poslali pritužbu vladi, ali odgovor nisu dobili. Narod se opirao a vlasti su počele s pljenidbom žita, sijena, oruđa, pa čak i ženske odjeće i obuće. Koji su se suprotstavili dobili su 4 dana zatvora. Onomu koji je pozvan na saslušanje narod je znao reći: »Uzmi sobom torbu!«, jer se znalo da će biti zatvoren i da ga neće biti nekoliko dana kod kuće. Ishod je bio kao i prijašnji; bez prijepisa presude i prava na obranu, a tko je bio prijavljen bio je i kažnjen. Ljudi su se pobojali pa su krenuli na kopanje pri temperaturi od 12°C, bosu u vodi i blatu. Jalžabetić je izračunao da u takvim uvjetima 200 težaka napravi onoliko koliko bi njih 50 to napravilo ljeti. Koji su odužili težaka tražili su povrat zaplijenjenoga, ali je vlast to zadržala na račun poreznog duga.⁵⁵

Kovačić nije sjedio prekrštenih ruku, već je isposlovaio tužbu protiv Jalžabetića, a na osnovi rješenja kotarskog suda br. 85 od 3. siječnja, Jalžabetić je morao platiti globu od 24 krune zato što je otkrio zloporabu općinskih činovnika na odborskoj sjednici. O čemu je bilo riječi, nije obznanio. Do jednog bliskog susreta između njih dvojice došlo je u kotarskoj zgradi za vrijeme održavanja izbora za županijsku skupštinu. Nakon obavljenoga glasovanja Kovačić ga je upozorenjima, ali i naguravanjem otjerao iz zgrade u dvorište, jer se bojavao da ne bi utjecao na kojeg izbornika prije glasovanja, a najviše da ne primijeti kakvu nepravilnost na osnovi koje bi mogao dati pritužbu na sam čin glasovanja. Kod naguravanja mu je Kovačić razjaren uzvratilo neka slobodno o tome piše u novinama, a ovaj mu je uzvratilo: »I hoću!«. Tako je i bilo.⁵⁶ Tada je Jalžabetić udario po Topljaku, o kojem piše da je već 24 godine na službi u Đurđevcu, vrlo sklon vlasti, ohol, te da špijunira po selu, prijavljuje i lažno optužuje. Tako je prijavio kotarskog podvornika zato što je jednoga općinskog zastupnika (vjerojatno je Jalžabetić pisao o sebi) pustio u svoj stan, jer je tražio kosce za jutarnju košnju trave. Topljak se pobojao da ovaj ne bi imao uvida u uredovne spise, odnosno u spis u vezi njegove smjene, u kojem su to općinari obrazložili u čak 14 točaka. Jednom pak prilikom Topljaka je tražio kotarski predstojnik, i nikako ga nije mogao naći. Zato mu je u ljutnji rekao neka skine uniformu i ode. Nažalost, to se nije dogodilo.⁵⁷ Ujesen se pred same izbore Jalžabetić našao u vrlo neugodnoj situaciji. Velečasni Josip Šafran, pravaški zastupnički kandidat, zatekao se 2. studena u Đurđevcu i poručio Jalžabetiću da bi htio s njime razgovarati, odnosno da ga potraži u Kalinovcu kamo se uputio. U to vrijeme je Jalžabetić bio u vinogradu, pa je primivši poruku odmah konjem pohitao u Kalinovac. Šafran je upravo bio na odlasku, te ga uputio na kalinovačkoga kapelana koji će mu reći o čemu se radi. Međutim, Jalžabetić to nije učinio, već se odmah vratio u vinograd radi posla koji ga je čekao. Mislio je u Kalinovcu navratiti kasnije. Taj je razgovor čuo seoski starješina Štefan Golubić, te ga tužio da uznemirava narod i kuje neku urotu. Po povratku iz vinograda dočekao ga je stražar i htio privesti. Nekako ga je ipak uspio ubijediti rekavši mu da će se ujutro sam javiti. Znao je da će biti odmah uhićen i zatvoren samo da ne bi mogao izaći na izbore. Odmah se spremio i krenuo u Zagreb ne bi li ishodio kod vlade osobnu slobodu do izbora. Ona mu je obećana, ali ne u pisanom obliku. U međuvremenu su ga tražili oružnici prekopavši cijelu kuću i štagalj. Nakon povratka iz Zagreba odmah je pobjegao u vinograd gdje se skrivao u šumi tih nekoliko dana do izbora. Pojavio se u Kloštru na dan izbora (6. studena), glasovao i otišao kući gdje su ga napokon uhitili i odveli na saslušanje, no pušten je nakon 2 sata. Na kraju je tužio Golubića zbog lažne prijave. Kad je vlast doznala za njegovu tužbu, odveden je na saslušanje zajedno sa suprugom. Odredili su mu 4 dana zatvora, a supruzi čak 8. Oslobođeni su od zatvora nakon žalbe podnesene Kraljevskome sudbenom stolu u Bjelovaru. Tužbu protiv Golubića dobio je 3. srpnja iduće godine na kotarskom sudu, a Golubić je osuđen na 10 dana zatvora.⁵⁸

Do kraja 1901. godine općinsko je zastupstvo iznijelo na vidjelo mnoge zloporabe kotarske oblasti i općinskog načelnika Kovačića, koji je početkom godine zajedno s novim vodstvom zemljišne zajednice izabran na sumnjiv način. Stoga je početkom iduće godine došlo do zaoštavanja političkog stanja u Đurđevcu. Zbog davanja javne podrške vlastima narod je nekim trgovcima bojkotirao trgo-

⁵⁵ *Hrvatska*, 238, 16. X. 1901.; *Hrvatski narod*, 15, 9. IV. 1902.

⁵⁶ *Hrvatski narod*, 38, 19. IX. 1901.

⁵⁷ *Hrvatski narod*, 39, 26. IX. 1901.

⁵⁸ *Hrvatski narod*, 32, 6. VIII. 1902. i 10, 4. III. 1903.

vine i nije htio više kod njih kupovati. Radi toga su uslijedila nova saslušavanja. Bojeći se nemira, predstojnik Šnajder je naredio držanje straža kod tih trgovina, a mimo naredbe i izvanredne noćne straže na mjesnim raskrižjima. Kod čitanja naredbe (5. siječnja) narod je počeo vikati na nadstražara Topljaka, te izjavljivati da neće čuvati trgovce. Topljak je kao krivce pobune prijavio Miju Radmana i Jozu Majstorovića, pa su ovi osuđeni na tri dana zatvora. Prilikom privođenja u kotarsku oblast oba su pobjegla. Nakon četiri dana Majstorovića su pokušali ponovno privesti, dok Radmana nisu zatekli kod kuće. Narod se opirao privođenju, a Šnajder je da bi smirio stvar, Majstorovića pustio kući. Sutradan su privedena neka druga dvojica koji su bili optuženi jer su navodno nagovarali narod neka ne kupuje u spomenutim trgovinama. I njih je pratila svjetina do kotarske zgrade, a nakon saslušanja utvrđeno je da nisu krivi. Narod je za sve krivio Topljaka, pa je tražio od Šnajdera da ga otpusti i ukine naredbu o pojačanoj straži. Šnajder je popustio i udovoljio njihovim zahtjevima jer su mu predočili pismeni zahtjev sa 700 potpisa. Međutim, nakon par dana uslijedili su nemiri jer su noću polupani prozori trgovaca Trbuljaka i Hochstettera, te bilježnika Kovačića. Đurđevčani su bili sve ogorčeniji postupcima vlasti, a pogotovo jer nije bila provedena nikakva istraga o Kovačiću i Topljaku. Zato se u narodu rodila ideja da iznesu Kovačićev stolac⁵⁹ iz ureda na ulicu, s namjerom da na njega nikad više ne sjedne. U nedjelju, 12. siječnja 1902. godine, nakon održanog nedjeljnog sastanka seljačke zadruge, nekolicina njih sjatila se za vrijeme uredovnih sati pred zgradu općinskoga poglavarstva s namjerom da silom maknu načelnika Kovačića. Nagrnuli su u hodnik i kancelarije, rastjerali pisare Janka Patačka i Đuru Domišljanovića, dok Kovačića nisu našli. Potom su u nazočnosti predstojnika Šnajdera, koji je pristigao da bi smirio ljude, iznijeli Kovačićev stolac na ulicu, te zahtijevali da umjesto njega postavi kojeg pristava. Da bi kupio vrijeme odredio je da mu u roku od 8 dana podnesu pismenu pritužbu. Vidjevši da više nije u stanju kontrolirati nemire, Šnajder je intervenirao kod viših vlasti, a za nekoliko dana u Đurđevcu se stvorilo pedesetak oružnika s natporučnikom, istražni sudac i podžupan. Uslijedila su uhićenja. Uhitili su bivšega općinskog zastupnika Jozu Sokača, a prilikom privođenja opet ih je pratila svjetina, pa su uhićena još osmorica Đurđevčana. Šnajder je umjesto Kovačića postavio Topljaka, na što je općinsko poglavarstvo doneslo zaključak da se i njega makne, no Šnajder je zabranio provođenje tog zaključka. Ishod svega su bile podnesene optužnice protiv 33 Đurđevčana, od kojih su devetorica osuđena na 14 dana zatvora. Opozicionari se nisu dali, pa su 12. ožujka uputili velikom županu Kukuljeviću izaslanstvo od 23 osobe tražeći istragu protiv Kovačića potkrijepivši to s 843 potpisa.⁶⁰

Protiv Kovačića je podneseno bezbroj pritužaba za razne političke manipulacije i prevare, krivotvorenje raznih zapisnika, samovoljnih odluka i sl. Za sve to je bio kažnjen sa svega 65 kruna. Potom su 3. srpnja uputili žalbu na vladu koja se oglušila. Novo izaslanstvo od 13 osoba otišla je 26. veljače 1903. godine u Zagreb i konačno ishodilo rješenje. Ono je pristiglo 27. ožujka, ali ne od vlade već od županijske oblasti. Kovačić je kažnjen globom od 100 kruna.⁶¹ Još je bio nagrađen koju godinu prije kod kupovine pijesaka od financijskog erara. Tada je dio pijesaka otkupila Imovna općina za svoj loznjak, a to je omogućeno i pojedincima. Neki su bili više nego privilegirani. Kovačić je kupio 39 jutara pijesaka između Đurđevca i Kalinovca, i to 1 for. po jutru. Bila je to cijena daleko niža od one koju je platila Imovna općina. Istovremeno su đurđevačka općina i zemljišna zajednica svim silama nastojale kupiti određeni dio za svoje potrebe. Tada nisu uspjele, ali se zemljišna zajednica poslije ipak domogla tih pijesaka – kupila ih je od Kovačića za čak 1.200 kruna.⁶²

Da bi Jalžabetić sve to ishodio i proveo, platio je veliku cijenu; 11 tužba podignutih protiv njega i bezbroj zatvorskih dana i raznih saslušavanja. Cijena koju je podnio i pretrpio narod bila još veća i

⁵⁹ Izgleda da je riječ o nekom običaju. Ovim se postupkom vjerojatno moglo smijeniti određenu osobu, kojoj je to bilo poniženje i sramota.

⁶⁰ *Hrvatska*, 27, 3. II. i 62, 15. III. 1902.; *Hrvatski narod*, 15, 9. IV. i 21, 21. V. 1902.

⁶¹ *Hrvatski narod*, 18, 29. IV. 1903.

⁶² Ivan ŠAVOR, Đurđevački pijesci, *Sto godina šumarstva bilogorsko podravske regije*, Bjelovar, 1974., 237-238; *Hrvatski narod*, 18, 29. IV. 1903.

dosegla je tu mjeru da su već i njega samog krivili za to, jer je mnogo bilo uloženo a ishod bio slab. U svim tim nemirima Jalžabetić nije sudjelovao, jer je i sam bio svjestan da bi bio odmah uhićen i tko zna kako bi završio. To si nije mogao dozvoliti jer je već dobrano zaživjela seljačka zadruga koju je pokrenuo, a i politička borba je išla prema vrhuncu. No, svakako je on taj koji je usmjeravao tijekom tih zbivanja. O tome je napisao: »Dobro je dati u javnost svako bezakonje, ali ne prerano. Valja počekati dok svako učini svoju dužnost. Ako ne učini, a vrijeme je odmaklo, piši u Hrvatski narod. Za istinite dopise ne boj se nikoga, ali nemoj zaboraviti da daš caru carevo a Bogu božje.«, i »Nemojte misliti da je ova moja borba bila uzaludna. Ja sam nagrađen time što me je narod postavio na mjesto gdje se moja riječ i želje uvažavaju, baš od onih koji su me najviše tlačili.«.⁶³ Tako smo na osnovi niza njegovih novinskih članaka poblizje doznali kako se borio protiv vladavine đurđevačkih mađarona i vlasti, te pljačkanja hrvatskih narodnih dobara. Po tome su ga i prepoznala braća Radić, koji su na hrvatskoj razini tu borbu započeli odmah početkom 20. stoljeća.

JALŽABETIĆ I NARODNI POKRET 1903. GODINE

Otkako je ban Khuen-Hedervary došao na vlast (1883.) učestala su nezadovoljstva i spontane pobune, kako u Hrvatskoj tako i na đurđevačkome području, a one su bile rezultat nacionalnog i gospodarskog ugnjetavanja. Mađarizacija je udarila težak pečat na cjelokupno društvo, sprečavala se industrijalizacija, seljaštvo je bilo prezaduženo i teško je podmirivalo porezne obveze, kažnjavano je ovrhama stoke, raznim globama i zatvorom, oduzimano mu je pravo slobodne ispaše stoke i otežavan njezin otkup. Podravci su naročito imali problema zbog izlivanje Drave i postojećih kanala koji su plavili oranice jer su vlasti stalno odgađale radove na hidroregulaciji tih vodotoka. Već 1902. godine, kao što se vidjelo, Đurđevčani su se tužili na pojedine kotarske službenike da ih se makne ili će ih oni sami smijeniti, kao i na prijašnjega kotarskog pristava Ivana pl. Ožegovića, koji je seljake nazivao marvom, fakinima i sl. Jedan Đurđevčan je u običnoj parnici glede poljske štete bio prisiljen čak 26 puta pokucati na ured kotarske oblasti, dva puta osobno ići pred velikog župana, da bi tek nakon četiri godine polučio svoja prava⁶⁴.

Radeći na akademijinu zborniku Antun Radić je kontaktirao s mnoštvom seljaka koji su prikupljali i bilježili narodne običaje i na taj način spoznao kako seljaštvo diše i koji ga problemi muče. Smatrao je da narod čini seljaštvo i da postojeće stranke ne mogu privući narodne mase jer programi tih stranaka ne sadrže ono što taj narod treba i želi. Stoga je odlučio organizirati seljaštvo, pa je 1. prosinca 1899. godine pokrenuo list *Dom*. U početku ga je sam uređivao i potpisivao sve članke navodeći tako seljake da mu se javljaju pismima, i na taj način dobivao još više informacija sa sela i od budućih simpatizera. Ubrzo je došlo do formiranja Hrvatske opozicije 1902. godine, a Antun Radić poziva brata Stjepana da dođe iz Končanice u Zagreb preuzeti mjesto tajnika. Opoziciju su sačinjavale Neodvisna narodna stranka (obzoraši), Hrvatska stranke prava (domovinaši), te Napredna omladina koju su činili Radićevi kolege sa studija. Jalžabetić je tada već bio u kontaktu sa Stjepanom Radićem jer mu je ovaj poslao 20 primjeraka knjige *Uzničke uspomene*, u kojoj opisuje svoje tamnovanje u Petrinji i Bjelovaru.⁶⁵ Prema broju knjiga možemo pretpostaviti da je Jalžabetić u to vrijeme imao u Đurđevcu barem dvadesetak svojih istinskih pristaša koje je okupio oko općinskoga poglavarstva i seljačke zadruge, i koji su otprije djelovali sa stajališta domovinaško-obzoraške opcije. Unatoč namjerama i volji Opozicije da konačno nešto učini u borbi s Narodnom strankom i vladavinom mađarona, javlja

⁶³ *Hrvatski narod*, 10, 4. III. 1903.

⁶⁴ *Podravac*, 1, 1. II. 1902.; *Hrvatska misao*, sv. 8, god. III, 1904., 509. Ovaj mjesečnik uređivao je Stjepan Radić, a po svemu sudeći, Jalžabetić je sam napisao članak o Ožegoviću. Vjerojatno je da se taj slučaj dogodio upravo Jalžabetiću, jer je samo njemu priličilo da se mnogo puta žali, pa i samomu županu. Nije slučajno što je Jalžabetić spomenuo Ožegovića, jer je Starčević oženio Ožegovićevu kćer Emiliju (1952. – 1910.), a sam Ožegović bio je član nadzornog odbora Starčevićeve Banke za Podravinu d.d., dakle Starčevićev pristaša i tast.

⁶⁵ Iz pisma Stjepana Radića supruzi Mariji od 10. XII. 1902. Bogdan KRIZMAN, Korespondencija Stjepana Radića 1885 – 1918, knj. 1, Zagreb, 1972., 392.

se veliko ideološko i koncepcijsko neslaganje među članovima Hrvatske opozicije. Slijedeće godine dolazi do spajanja Folnegovićeve Stranke prava i Neodvisne stranke u Hrvatsku stranku prava, ali je između njih također vladala nesuglasica jer se nisu mogli dogovoriti ni kako će se zvati nova stranka. Grupa oko Stjepana Radića zalagala se za naziv Hrvatska pučka stranka ili Hrvatska seljačka stranka, smatrajući da bi ti nazivi najbolje istaknuli ideju i program stranke. Smatrao je da Hrvati svoju slobodu i samostalnost neće ostvariti sve dok se seljaci ne uključe u nacionalni pokret. Međutim, njegov prijedlog nije prihvaćen. No, na terenu je krenulo veoma živo.

U ožujku 1903. godine opozicija sa Stjepanom Radićem kreće u Zagrebu s valom narodnih skupština koji je prerastao u protumađarske narodne prosvjede te zahvatio cijelu Hrvatsku. Prosvjedi nisu zaobišli ni Podravinu. Kako je Radić već prije bio povezan sa Stjepanom Korporićem, i bio u Drnju i Hlebinama, Podravina mu je postala budućom bazom svojih istomišljenika. Na sam Uskršni ponedjeljak (13. travnja) Radić je na poziv Peroslava Ljubića⁶⁶, vlasnika tiskare i urednika *Podravca*, stigao u Virje gdje je održao narodnu skupštinu pred stotinjak seljana. Govorio je o potrebi udruživanja seljaka u seljačke zadruge kakvu je Jalžabetić osnovao u Đurđevcu. Pozvao je narod i opozicijske čelnike da organiziraju skupštine i bore se za financijsku samostalnost, veća ustavna prava, naročito za opće izborno pravo, za slobodu tiska, sastajanja i udruživanja, sve to mirnim i zakonitim sredstvima.⁶⁷ Nakon Radićeva uhićenja⁶⁸ i zatvaranja zbog ometanja javnog mira i rušenja ustavnoga poretka, uslijedile su skupštine i po drugim mjestima. Sve je kulminiralo krvavom Kunovečkom bunom 26. lipnja 1903. godine čiji su danak neki seljaci platili svojim životima. Nakon slamanja bune skupštine su se ipak i dalje održavale. Đurđevac je došao na red 22. studena, a za skupštinu su bili zaslužni Josip Boroš, Ivan Gjiketa i Ivan Nöthig, na čelu s Jalžabetićem, koji je u ime organizacijskog odbora putem *Hrvatskog naroda* pozvao ljude na skupštinu. Skupilo se tu naroda iz Virja, Novigrada, Klada- ra, Pitomače, Ferdinandovca, Sedlarice, Čepelovca, Budrovca, Mičetinca, Otrovanca, Dinjevca i Kloštra – skoro cijela đurđevačka Podravina. Narod je počeo dolaziti već u podne, premda je skupština bila zakazana za 3 sata poslije podne. Sala gostionice Maitz i prostrano dvorište začas su bili puni znatiželjnika. Zbog mnoštva ljudi moralo se tražiti od kotarskog predstojnika dozvolu za okupljanje u dvorištu. Iz Virja su pristigli trgovac Eduard Tottar i Peroslav Ljubić, iz Pitomače trgovac Gabriel Brenner, veleposjednik Dragutin Götz i kapelan Senečić, te veleposjednik Vjekoslav Ambrušić iz Sedlarice i župnik Cekuš iz Kloštra. Na poziv sazivača iz Zagreba je doputovao urednik *Obzora* Josip Pasarić, kojemu se pak pridružio Đurđevčan Ivan Fuček, župnik u Bisagu. Skupštinu je otvorio Josip Boroš, pročelnik organizacijskog odbora, dok je za predsjednika skupštine izabran Vjekoslav Ambrušić. Na skupštini su govorili Ambrušić, Fuček, Pasarić, Ljubić i Jalžabetić. Starčević se također htio ubaciti kao govornik ne bi li poremetio skupštinu, no seljaci su ga osujetili i zapriječili mu put. Posebno se raspravljalo o mađarskome jeziku na željeznicama koje su građene hrvatskim novcem, o državnim dugovima i financijama, ustavnim slobodama, vojnim pitanjima i krajiškim šumama, a bilo je govora i o seljačkim zadrugama, pučkoj knjižnici i širenju prosvjete među hrvatskim seljaštvom. Jalžabetić je govorio o šumama, da njima danas upravljaju Mađari i iz nje vuku korist, pa su zato i

⁶⁶ Ljubić je posjedovao tiskaru u Virju i izdavao novine *Podravac*, koje su 1905. godine promijenile naziv u *Hrvatske novine*. Od 1905. do 1906. bile su glasilo HPSS-a. Ljubić je odigrao veliku ulogu u okupljanju seljaštva oko nove stranke u ovom dijelu Podravine.

⁶⁷ Vladimir ŠADEK, Politička situacija i izbori u općini Molve od 1871. do 1914. godine, *Podravina*, vol. V, 10, Koprivnica, studeni 2006., 117.

⁶⁸ Navodno je te godine, vjerojatno na nekoj skupštini u okolici Đurđevca, Radić ponovno bio uhićen (u Kalinovcu) i zatvoren u kotarskom zatvoru u Đurđevcu. Iz zatvora su ga oružnici trebali otpratiti na vlak za Koprivnicu, ali se skupilo podosta ljudi iz svih sela. Kad su kola trebala krenuti iz kotarskoga dvorišta prema kolodvoru, Đurđevčan Štefo Đurišević iznenada je prezeo štrange na kolima. U nastaloj gužvi skupina prosvjednika zahtjevala je da ga puste, nakon čega su blokirali kotarsku zgradu. Iskoristivši metež Mato Kožar je dohvatio Radića, na leđima ga odnio preko livada do susjedne ulice i tako izbavio od oružnika. Mato KUDUMIJA, Đurđevac u svijetu i vremenu, Đurđevac, 1968., 61. Autor nije naveo izvor kojim se koristio, pa je teško reći je li se ovo zaista dogodilo, iako sam čin spašavanja izgleda vrlo vjerodostojno, budući da se spominju osobe punim imenom i prezimenom.

ubilježene u ugarsku gruntovnicu, premda su, kako je rekao, naše vlasništvo. Dalje je nastavio: »Ta Hrvati su ih svojom krvlju obranili od tuđinskih navala. Mađari su ih jednostavno prisvojili. Posljedica takvoga gospodarstva jest, da je nastala nestašica ogrjeva i građevnog materijala. Sada se građevno drvo dovaža iz daleke zemlje, trgovci drvom se okorišćuju, a naš seljak zapada u dugove. Ako si narod u nevolji prisvoji ogrjev iz državnih šuma, mora platiti šumsku štetu i povrh toga se osuđuje na zatvor i gubi građanska prava«. Na trenutke je narod prekidao govornike poklicima protiv bana i mađarona, a napose Andriju Peršića, đurđevačkoga narodnog zastupnika, pa je predstojnik Šnajder pokušao intervenirati da se govornici i skupštinari drže dnevnog reda. Skupština je na kraju donijela slijedeće rezolucije: »1. Hrvatski narod, sakupljen na javnoj pučkoj skupštini u Đurđevcu dana 22. studena 1903. godine traži od zastupnika u Hrvatskom Saboru, neka uzrade, da financijalno zakonarstvo i financijalna uprava za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju posvema prjeđe u djelokrug Sabora te zemaljske vlade u Zagrebu, i najodlučnije zahtijeva, da se hrvatski kraljevinski odbor, koji raspravlja o obnovi financijalne nagode između Hrvatske i Ugarske, stavi na stanovište potpune financijalne samostalnosti. 2. Da se putem zakona proširi izborno pravo tako, da će svaki punoljetan i pošten Hrvat imati pravo glasa kod izbora tajnim glasovanjem, bez obzira na porez; zahtijeva, da se zaštititi potpuna sloboda izbora, sloboda štampe i sastajanja, da se donese zakon za zaštitu osobne slobode, kućnoga praga i listovne tajne; da se ustroji upravno sudište sa sjedištem u Zagrebu; napokon odlučno traži uspostavu porote i zakona o neodvisnosti sudaca. 3. Zahtijeva, da sva prava i povlasti, što ih u vojnim stvarima traže i dobivaju Mađari, imaju u jednakoj mjeri dobiti i Hrvati; napose da se istodobno kod zajedničke vojske u Hrvatskoj uvedu hrvatski vojni znakovi, nadalje, hrvatski jezik kod vojnih sudovi u dopisivanju s oblastima, pak da u vojnim obrazovalištima u Hrvatskoj hrvatski jezik bude učevni jezik svih onih predmeta za koje je u Ugarskoj učevni jezik mađarski; a obzirom na nestašicu hrvatskih časnika u našem domobranstvu traži, da se za hrvatsko domobranstvo ustroji posebna hrvatska kadetska škola u Hrvatskoj«. Veličanstven skup završio je pjevanjem hrvatske himne iz grla preko 3.000 ljudi, mahom seljaka.⁶⁹

Đurđevački su mađaroni već početkom 1904. godine uvidjeli da se globama i zatvorima ne može razbiti narodna sloga koja je još više ojačala nakon prošlogodišnje skupštine. Stoga su odlučili diskreditirati Jalžabetića i njegove pristaše raznim klevetama. Starčević je potplatio Josipa Kendelića, Ignaca Đumbira i Boltu Hajdukovića, koji su širili laži i razne optužbe na račun Jalžabetića, iako su neke možda od njih bile i točne, na primjer; da je primio mito za agitiranje prilikom izbora narodnih zastupnika 1897. godine, i to od zemljišne zajednice (1.200 for.) i Vjeloslava Hegedića (400 for.) i Josipa Šafrana (300 for.), svećenika i narodnih zastupnika. Matija Vedriš je još lani u srpnju javno napao odbor zemljišne zajednice jer ubire velike dnevnicke. Drugi su pak uzbunili i preplašili seljake da se neće moći ići u oranje i košnju bez dozvole zemljišne zajednice, a da će sav njihov posjed prijeći u vlasništvo zajednice koja će davati dozvole za prodaju žita i stoke. Klevete protiv zemljišne zajednice i Jalžabetića širile su se po sajmovima i trgovinama, kao i nezadovoljstvo među narodom po okolnim selima. Prema Jalžabetiću, to je bila glavna klica koja je pokrenula nove neredne.⁷⁰ Već početkom 1904. godine ponovno dolazi do nezadovoljstva u Đurđevcu, o čemu 13. veljače izvješćuje kotarski predstojnik Jakov Šnajder: »Mase seljaka iz dana u dan od 28. siječnja do danas u sve većim hrapama navaljivale su u ured kotarske oblasti tvrdokorno i upravo obijesno zahtijevajući jedno te isto, te tomu zlu kraljevska ova kotarska oblast ne može doskočiti i ne raspolaže nikakvim sigurnosnim sredstvima, već je tako izručena samovolji mase naroda«. ⁷¹ Zbog toga je Jalžabetić 14. veljače sazvao skupštinu zemljišne zajednice na kojoj je Marko Dogan⁷², kotarski pristav, koji je od vlade imenovan

⁶⁹ Narodna skupština u Gjurgjevcu 1903. godine – preštampano iz *Obzora* br. 263, 1903.; *Podravec*, 23, 1. XII. 1903.; *Hrvatski narod*, 47, 18. XI. 1903.

⁷⁰ *Hrvatski narod*, 35, 25. VIII. 1904.

⁷¹ Vaso BOGDANOV, *Hrvatski narodni pokret 1903/4.*, Zagreb, 1961., 101.

⁷² Marko Dogan (1870. – 1914.) je za vrijeme službovanja u Đurđevcu bio tajnik tamburaškoga društva Petar Preradović i voditelj tamburaša. Umro je od posljedica skoka kroz prozor.

posebnim urednikom za uređenje zemljišnih zajednica, trebao pojasniti narodu da je u zabludi. Međutim, Šnajder je na skupštinu umjesto Dogana poslao općinskoga bilježnika koji je izjavio da je Dogan bolestan, a on sam je uzeo riječ i počeo huškati narod. Uvidjevši zlo Jalžabetić je napustio skupštinu.⁷³

Nakon toga sve se zakuhalo 16. veljače bunom u Virju kada je 600 do 700 nezadovoljnika provalilo u ured bilježnika Matije Aušpergera i navalilo na njega raznim uvredama, a sve u vezi zemljišne zajednice. Sutradan je intervenirao kotarski predstojnik iz Đurđevca, ali bezuspješno. Stoga su 18. veljače stigle uredovati oružničke postrojbe iz Zagreba i Bjelovara. Narod se primirio tek nakon Aušpergerove ostavke, ali su tražili da se svako uređivanje oko uređenja virovske zemljišne zajednice obustavi i da se u gruntovnim knjigama briše izraz zemljišna zajednica. To im je predstojnik i obećao. Međutim, val pobune proširio se i u Đurđevac gdje se okupilo oko 1.000 žitelja Kalinovca, Ferdinandovca, Sirove i Suhe Katalene, Svete Ane i Đurđevca koji su provalili u kotarsku oblast, rastjerali činovništvo i djelomično razbacali spise. Nahrupili su u ured kotarskog pristava Dogana koji je u strahu skočio kroz prozor s prvoga kata, potom su navalili u kotarski sud u gruntovnicu, također rastjerali činovnike, odnijeli dio gruntovnih knjiga, a neke činovnike prisilili na brisanje uknjižbe prava vlasništva zemljišne zajednice. Narod je rastjeran tek kad je pridošlo oružništvo iz Virja. Zatim su se nemiri preselili u Kloštar, Ferdinandovac i Pitomaču. Oružništvo je imalo silnoga posla kako bi smirilo narod, a u Pitomači je bilo i mrtvih. Jalžabetić se svim tim postupcima protivio jer je bio protiv nasilja i nije u tome htio sudjelovati, budući da je bio predsjednik odbora Zemljišne zajednice u Đurđevcu. Ti pobunjenici okomili su se zato i na njega, pa je sa svojih nekoliko prijatelja došao u takvu opasnost da se skoro dvije godine nije noću usudio kretati po ulicama.⁷⁴ Dakako da ove pobune nemaju direktne veze s lanjskim protumađarskim prosvjedima, ali su one svakako rezultat ponašanja vlasti, odnosno dugotrajnoga nezadovoljstva općinskim, kotarskim i županijskim činovništvom, te zbog nepravednih zakona i izrabljivanja seljaka.

PRISTUPANJE SELJAČKOJ POLITICI BRAĆE RADIĆ

Zbivanja u Podravini u protekle dvije godine dala su seljaku snagu i samopouzdanje da izađe iz svoga dvorišta, da i on konačno može javno izraziti ono što ga tišti. To je narod osjetio, pogotovo dok je vidio da ima podršku i političara iz Zagreb, a ne samo domaćih. Tek tada je osjetio svoju snagu i vjeru u boljitak. Ove pobune su na površinu izbacile seljaka, kao aktivnog čimbenika na podravskoj i hrvatskoj političkoj sceni i postavile temelj Radićevoj politici u Podravini. Unatoč tome, Jalžabetić nije mirovao i stalno je bio u sukobu s Martinom Starčevićem povlačeći se po sudovima, no teško mu se bilo braniti jer je ovaj bio moćan i utjecajan u Đurđevcu. U jednoj takvoj situaciji našao se 1904. godine. Starčević, trgovac Vatroslav Gjumbir i bivši nadstražar Topljak, odlučili su ga se riješiti tužbom sudu. Tužba se odnosila na jedan njegov članak u *Hrvatskom narodu*, u kojem je Starčevića nazvao laskavcom i prilizavcom velikog župana Kukuljevića, Gjumbira lihvarom, a Topljaka krvopijom. Naime, Starčević je pokušao organizirati podizanje spomenika velikom županu, za koji su već neki dali novac, pa je Jalžabetić svojom optužbom opravdano utvrdio da podilazi velikom županu, za Gjumbira je ionako cijeli Đurđevac znao da posuđuje novac uz veliku kamatu, a za Topljaka da je krivo optuživao i dao zatvarati. Znajući da će Starčevića braniti brat Mile, odvjetnik i narodni zastupnik, Jalžabetić se postarao pribaviti najboljeg odvjetnika u Hrvatskoj – Marijana Derenčina, dr. prava i narodnog zastupnika. Do njega je nesumnjivo došao preko Đurđevčana Matije Kolara⁷⁵, koji je s

⁷³ *Hrvatski narod*, 35, 25. VIII. 1904.

⁷⁴ M. KUDUMIJA, Đurđevac u ..., 54-59; S. RADIĆ, Devet seljačkih ..., 10.

⁷⁵ Đurđevčan Matija Kolar (1840. – 1913.), tada umirovljeni kraljevski arhivar mapa, bio je član ravnateljstva Poljodjelske banke i Prve činovničke udruge u Zagrebu. Po političkom opredjeljenju opozicionar i pristaša Neodvisne stranke. Imao je dobre veze i poznanstva sa zagrebačkim intelektualcima, političarima i odvjetnicima, a rodbinski je bio vezan s obitelji Marijana Derenčina, u koju se udala njegova nećakinja Vilma. Stanovao je na Prilazu Đure Deželića 6. Zanimljivo je da se Stjepan Radić, kad je došao iz Končanice, nastanio s obitelji

Derenčinom bio u rodbinskoj vezi, i braće Radić koji su zajedno s Derenčinom djelovali u Hrvatskoj opoziciji. Upravo je Derenčin u dogovoru s Antunom na sjednici izvršnog odbora opozicije u Zagrebu 6. veljače 1902. godine predložio Stjepana Radića za tajnika Opozicije. Derenčinovo poznanstvo sa Stjepanom Radićem seže još od 1895. godine kad je bio jedan od branjenika u procesu u kojem je Radić suoptužen za spaljivanje mađarske zastave na Jelačićevu trgu u Zagrebu. Također ga je branio i u procesima nakon uhićenja 1902. i 1903. godine. Jalžabetiću je na ruku išlo i to što je zajedno s njime bio tužen i dr. Svetimir Korporić, urednik *Hrvatskog naroda* i suradnik Stjepana Radića. Rasprave su vođene 4., 14. i 15. svibnja, a Jalžabetić je doveo i nekoliko svjedoka koji su posvjedočili u njegovu korist. Trgovac Ferdo Brenner svjedočio je na sudu da je Starčević pred njime i đurđevačkim odvjetnikom Lichtenbergom rekao slijedeće: »Ja ću pomoći Kukuljeviću provesti izbore, ali mi on mora za to pomoći ishoditi koncesiju za gradnju željezničke pruge Kloštar-Virje, za gradnju dviju ciglana i da prodam svoje naplavine Imovnoj općini. Onda ga više ne trebam.« Svjedok Bolto Imbriša potvrdio je da je od Đumbira posuđivao novac, pa je čak morao vraćati novac kojeg nije ni posudio, jer mu je Đumbir dao potpisati zadužnicu znajući da je on neće pročitati jer je nepismen. Sposobni je Jalžabetić tako sam prikupio dokaze i svjedoke, te zajedno s Derenčinom dobio sudski spor na zagrebačkome Sudbenom stolu, a Starčević je morao platiti kaznu od 210 kruna. Nije zato bez razloga Stjepan Radić jednom izjavio da je taj »Tomina gori od tri fiškala«⁷⁶. Jedan od uzroka spomenutog sukoba sa Starčevićem bio je i taj što su jednom dogovorno trebali smijeniti bilježnika Kovačića, no Starčević je dogovor prekršio s nakanom da Jalžabetića uhvati u zamku.⁷⁷ Usprkos svim peripetijama i sukobima Jalžabetić je teško ali polako napredovao na svom političkom putu. Na županijskim izborima održanima 29. kolovoza u Đurđevcu, od 213 glasača, mahom seljaka, s dvije trećine glasova izabran je u županijsku skupštinu zajedno sa svojim istomišljenicima Vjekoslavom Ambrošićem iz Sedlarice, Antom Aušpergerom, Tomom Barcem ml., Josipom Borošom, Dragutinom Götzom ml. iz Pitomače, te Tomom i Mijom Sabolekom.⁷⁸

Antun Radić je izdavanjem *Doma* pripremio teren za narodni pokret 1903. godine, ali je nakon burnih i krvavih događaja u Podravini uvidio da se nasilnim putem ništa ne može postići, već da mora seljaštvo stranački organizirati. Kriza unutar Opozicije, odnosno HSP-a, buknuła je u ožujku 1904. godine na godišnjoj skupštini Poljodjelske banke na kojoj je Stjepan Radić optužio njenu upravu za nezakonitost u poslovanju i novčane malverzacije. Sve je završilo smjenom Stjepana Radića s mjesta tajnika, ali i izbacivanjem dr. Milana Krištofa i dr. Svetimira Korporića iz uprave banke. Bio je to kraj suradnje Radića i njegovih istomišljenika sa građanskim strankama starog kova. Antun kao mislilac i teoretičar, a Stjepan organizator i realizator na terenu, krenuli su k ustrojavanju buduće moderne seljačke stranke. Slijedom svih ovih političkih zbivanja došlo je 15. lipnja 1904. godine do sastanka osmeročlanoga inicijativnog odbora u Zagrebu na čelu sa Stjepanom Radićem, koji je odlučio okupiti određeni broj utjecajnih ljudi spremnih i odlučnih za osnivanje stranke. Tijekom ljeta i jeseni 1904. godine obavljani su brojni razgovori s takvim osobama. Jedan od nekolicine bio je i Tomo Jalžabetić, najstariji po godinama, ali i po svom političkom radu. Privremeni glavni odbor sastao se 22. prosinca te godine, prihvaćen je program stranke a Stjepan Radić izabran za predsjednika. Jalžabetić i Ilija Martinović iz Šumeća kraj Oriovca bili su jedini seljaci u glavnom odboru Hrvatske pučke seljačke stranke, ujedno i osnivači. Krajem 1904. godine Jalžabetić je već bio višegodišnji općinski odbornik, županijski zastupnik i organizator seljačkoga zadrugarstva u đurđevačkoj Podravini, pa je kao gotov

na Prilazu Đure Deželića 12, u njegovu neposrednom susjedstvu, što upućuje na to da je Kolar možda Radiću pronašao stan, a na zamolbu Derenčina, koji je preko brata Antuna posredovao u Stjepanovom dolasku u Zagreb. Kolar je mogao znati za Jalžabetića posjećujući rodni Đurđevac, ali i od braće Radić. Vjerujem da je išao na ruku Jalžabetiću i u radu u seljačkoj zadrugi, jer je bio član ravnateljstva Poljodjelske banke. Oporuka Matije Kolar, ovjereni prijepis od 24. rujna 1912. u Zagrebu (oporuka je u mojem posjedu); Andrej MAČEK / Nino ŠKRABE, Maček izbliza, Zagreb, 1999., str. ; Ivo PERIĆ, Antun Radić 1868. – 1913., Zagreb, 2002., 142.

⁷⁶ M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Trnovit životni ..., 250-251.

⁷⁷ *Hrvatske novine*, 45, 26. II. 1904., 20, 13. V. 1905., 25, 17. VI. 1905. i 26, 24. VI. 1905.

⁷⁸ *Podravac*, 32, 27. VIII. 1904.; *Hrvatski narod*, 36, 1. IX. 1904.

čovjek s određenim društvenim i političkim iskustvom i govorničkom samostalnošću bio spreman za novu stranku. Već od druge polovice siječnja 1905. godine pojedini su članovi privremenoga glavnog odbora obilazili veća mjesta i sela u kojima su okupljali pretplatnike listova *Hrvatska misao*, *Hrvatski narod* i *Hrvatske novine*, na kojima su između sebe birali stranačke povjerenike. Jalžabetić je 27. veljače u Maitzovoj gostionici u Đurđevcu okupio oko 400 simpatizera i budućih članova iz Đurđevca, Kloštra, Kalinovca, Sesveta, Budrovca, Čepelovca, Sirove Katalene, Prugovca i Mičetinca. U Pitomači je okupio ljude 14. svibnja, zatim u Kloštru (1. lipnja), Ferdinandovcu (12. lipnja), Kalinovcu (13. kolovoza) i Budrovcu (20. kolovoza).⁷⁹ Đurđevčani su itekako bili spremni jer su još početkom 1903. godine osnovali seljačku čitaonicu u kojoj su čitali spomenute novine. Svake ih je večeri okupljao izbornik Đuro Plazek, a prvu grupu sačinjavali su: Đuro Međimorec, Mato Pavec, Štefo Matočec, Jozo Mandić, Ivan i Đuro Hodić, Luka Mubrin, Antun Franković i Petar Kolar.⁸⁰ Nakon toga su đurđevačka gospoda, bez obzira na stranačku pripadnost, udarila svom silom na Jalžabetića jer ga nisu mogli smisliti kao seljaka koji je tako daleko dogurao. Lijepo je 1912. godine napisao Stjepan Radić: »Kad Jalžabetića vide u cipelama, onda im je prevelik gospodin, a kad ga vide s podravskom pregačom ili fertunom kako tjera svoje krasno blago, ondar im je prevelik prostak, koji nije tobože vriedan da bude narodni zastupnik«⁸¹.

Odmah nakon toga Jalžabetić postaje potpredsjednikom stranke, a ubrzo i jednim od osnivača Hrvatske pučke seljačke tiskare u Zagrebu kojoj je bio i predsjednik ravnateljstva. Od 1904. godine zastupnik je u skupštini Bjelovarsko-križevačke županije, u Hrvatski Sabor ušao je na izborima 1910. i 1913., a 1921. i 1923. godine u skupštinu Kraljevine SHS-a. Potom postaje članom ravnateljstva Saveza hrvatskih seljačkih zadruga (1911. – 1925.), Hrvatske seljačke zadružne banke (1923. – 1925.), Hrvatskoga seljačkoga gospodarskog društva i Zadruga Hrvatski seljački dom (1921.). Međutim, 1921. godine dolazi u sukob sa središnjicom stranke, da bi 1924. godine istupio zbog neslaganja oko vođenja financija i ulaska stranke u Zelenu internacionalu. Istovremeno se nalazio u gotovo svim upravnim odborima gospodarskih institucija stranke, no kako se stranka širila počeli su ga obrazovani stranački suparnici pomalo zaobilaziti smatrajući ga prestarim za sve te funkcije. Naravno da se time nije mogao pomiriti pa je došlo do razlaza. Potom je prišao Hrvatskoj federalističkoj seljačkoj stranci, ali na izborima 1927. godine nije ušao u Sabor. Tada je shvatio da je kao političar propao, pa se počeo priklanjati srpskoj političkoj opciji, odnosno Jugoslavenskoj radikalno-seljačkoj demokraciji Nikole Uzunovića, što mu je omogućilo ulazak u Senat 1932. godine, a iduće godine u Narodni klub zastupnika i senatora jugoslavenskog parlamenta. Postao je omrznut u Đurđevcu, a pritisnule su ga i godine. Bio je zaslužan za osnivanje pučke knjižnice (1906.) i Hrvatskoga seljačkoga prosvjetnog društva (1920.), a bio je i član nadzornoga odbora Hrvatskog Sokola u Đurđevcu (1926.). Svoje članke i polemike o hrvatskoj politici te društvenim i gospodarskim problemima seljaštva objavljivao je u izdanjima: *Hrvatski narod*, *Hrvatska domovina*, *Hrvatske novine*, *Dom*, *Slobodni dom*, *Gospodarski list*, *Hrvatski zadrugar*, *Republikanska sloboda*, *Dubrovačka tribuna*, *Novo vrijeme*, *Politika* (Beograd 1930.) i *Hrvatska obrana*. Napisao je i izdao u vlastitoj nakladi brošuru *Prijelaz u bolji način gospodarenja s usjevnom redom* (Zagreb 1914.). Umro je u Đurđevcu 31. listopada 1937. godine.

Uloga i važnost gospodarskoga i političkog djelovanja Tome Jalžabetića u Đurđevcu danas je vrlo malo vrednovana, iako je dao najveći doprinos napretku đurđevačkoga gospodarstva, a odigrao je i vrlo značajnu ulogu u Radićevoj stranci kada je to bilo najpotrebnije. Stoga smatram da se ne bi smjele zapostavljati njegove brojne zasluge samo na osnovi jedne političke greške kojom hrvatskoj politici nije donio prevelike štete, ali ni srpskoj velike koristi. Najviše štete priskrbio je sebi, jer si je tim političkim istupom okaljao i srozao ugled političara. Jedino se okoristio time što je do smrti bio

⁷⁹ Bogdan KRIZMAN, Osnivanje Hrvatske pučke seljačke stranke 1904 – 1905., *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 2, Zagreb, 1972.; *Hrvatske novine*, 10, 4. III. 1905.; *Hrvatski narod*, 10, 9. III., 20, 18. V., 24, 15. VI. i 36, 7. IX. 1905.

⁸⁰ *Hrvatska*, 46, 26. II. 1903.

⁸¹ S. RADIĆ, *Devet seljačkih ...*, 10-11.

materijalno zbrinut od strane Beograda. Odnos prema Jalžabetiću isplivao je na vidjelo i nakon stvaranja samostalne Hrvatske prilikom imenovanja ulica u Đurđevcu. Tada nije bio uvršten u popis iako je to svojim radom zaslužio. Ako ni to, Đurđevčani su mu barem mogli postaviti spomen-ploču na zgradi bivše seljačke zadruge koju je dao izgraditi.

IZVORI I LITERATURA

1. Antun RADIĆ, Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu, Zagreb, 1997., pretisak
2. Bogdan KRIZMAN, Korespondencija Stjepana Radića 1885 – 1918, knj. 1, Zagreb, 1972.
3. Bogdan KRIZMAN, Osnivanje HPSS 1904 – 1905, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 2, Zagreb, 1972.
4. Bosiljka JANJATOVIĆ, Stjepan Radić – progoni – zatvori – suđenja – ubojstvo 1889 – 1928., Zagreb 2003.
5. Hrvatski biografski leksikon, sv. VI, Zagreb 2005.
6. Ivan ŠAVOR, Đurđevački pijesci, *Sto godina šumarstva bilogorsko podravske regije*, Bjelovar, 1974.
7. Ivo PERIĆ, Antun Radić 1868 – 1919, Zagreb, 2002.
8. Ivo PERIĆ, Stjepan Radić 1871 – 1928, Zagreb, 2003.
9. Jaroslav ŠIDAK/Mirjana GROSS/Igor KARAMAN/Dragovan ŠEPIĆ, Povijest hrvatskog naroda g. 1860 – 1914., Zagreb, 1968.
10. Jure KRIŠTO, Prešućena povijest – Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850 – 1918, Zagreb, 1994.
11. Mato KUDUMIJA, Đurđevac u svijetu i vremenu, Đurđevac, 1968.
12. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Pisma Podravaca Stjepanu i Antunu Radiću, *Podravski zbornik 1992.*, Koprivnica, 1992.
13. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Prilog revolucionarnoj povijesti Virja od razvojačenja do prvog svjetskog rata (1881 – 1914), *Virje na razmeđu stoljeća*, zbornik III, Virje, 1987.
14. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Stjepan Radić i Kunovečka buna 1903. godine, *Podravina*, vol. II, 4, Koprivnica, studeni 2003.
15. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Trnovit životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića, Đurđevački zbornik, Đurđevac 1996.
16. Narodna skupština u Gjurjjevcu 1903. godine – preštampano iz *Obzora* br. 263, 1903.
17. Oporuka Matije Kolara, ovjereni prijepis od 24. rujna 1912. godine u Zagrebu; u vlastitom posjedu
18. Korespondencija Tome Jalžabetića s Antunom Radićem, sign. S.Z. 55, Odsjek za etnologiju HAZU u Zagrebu
19. Rudolf HORVAT, Hrvatska Podravina – povijesne rasprave, crtice i bilješke, Zagreb, 1933.
20. Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga, ZSOJ u Zagrebu, kut. 12/605, zadruga u Đurđevcu, HDA u Zagrebu
21. Stjepan MATKOVIĆ, Saborski izbori 1897. u koprivničkom i novigradskom kotaru, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 30, Zagreb, 1997.
22. Stjepan MATKOVIĆ, Čista stranka prava 1895. – 1903., Zagreb, 2001.
23. Stjepan RADIĆ, Devet seljačkih zastupnika, izabranih prvi put po proširenom izbornom pravu u banskoj Hrvatskoj: politički njihov rad, Zagreb, 1912.
24. Tisak: *Gospodarski list* 1893. -1899., *Hrvatska domovina (Hrvatska)* 1899. – 1903., *Hrvatska misao* 1904., *Hrvatski narod* 1897. – 1905., *Podravac (Hrvatske novine)* 1897. – 1905., Tjednik bjelovarsko-križevački 1897. – 1898.
25. Tomo JALŽABETIĆ, Gjurjjevec. Narodni život i običaji, sign. S.Z. 54, Odjel za etnologiju HAZU u Zagrebu
26. Vaso BOGDANOV, Hrvatski narodni pokret 1903/4, Zagreb, 1961.
27. Vladimir MIHOLEK, Podružnica Gospodarskog društva u Đurđevcu 1981. – 1907., *Podravski zbornik 2005*, Koprivnica, 2005.
28. Vladimir MIHOLEK, Đurđevačko vinogradarstvo i voćarstvo druge polovice 19. stoljeća, *Podravski zbornik 2003.*, Koprivnica, 2003.
29. *Zadrugar*, kalendar za 1912., 1924. i 1928.
30. Vladimir ŠADEK, Politička situacija i izbori u općini Molve od 1871. do 1914. godine, *Podravina*, vol. V, 10, Koprivnica, studeni 2006.

SUMMARY

Tomo Jalžabetić, a Đurđevac-born political figure, was important not only for his hometown of Đurđevac, but for late 19th/early 20th century Croatia. The text describes the life of a peasant, who had begun as a farmer and a social figure, but in only 10 years became an important politician. His desire for general progress and the fight for the rights of peasants led him from municipal board activist to the place of a leading opposition politician in Đurđevac. Particular emphasis is given to the political struggle with the ruling local pro-Hungarians and nobility, and to the popular movement of 1903. As such, he was recognized and called by Radić brothers to join them in establishing the Croatian Peoples' Peasant Party in Đurđevac region of Podravina. He was one of the rare peasant figures who made it to Croatian Parliament as an MP. The paper discusses the first phase of his political activity (1892 -1905), showing a life of a common peasant, who used his strong will and persistence to overcome obstacles and win his place in Croatian politics during difficult, turbulent times, thus setting solid foundation for his new political party, Croatian Peoples' Peasant Party and his own future political career.